

Tipologija i provenijencija Gnathia keramike iz Fara

Bibić, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:850263>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Sveučilišni diplomski studij
Arheologija

Marko Bibić

Tipologija i provenijencija Gnathia keramike iz Fara

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Sveučilišni diplomski studij
Arheologija

Tipologija i provenijencija Gnathia keramike iz Fara

Diplomski rad

Student/ica:
Marko Bibić

Mentor/ica:
izv. prof. dr. sc. Igor Borzić

Komentor/ica:
dr. sc. Marina Ugarković

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marko Bibić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Tipologija i provenijencija Gnathia keramike iz Fara** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 11. ožujka 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KERAMIKA TIPA GNATHIA IZ JUŽNE ITALIJE	2
2.1. POVIJEST ISTRAŽIVANJA KERAMIKE TIPA GNATHIA	2
2.2. TERMIN „KERAMIKA TIPA GNATHIA“	3
2.3. NAČIN IZRADE	4
2.4. KRONOLOGIJA KERAMIKE TIPA GNATHIA IZ JUŽNE ITALIJE.....	5
2.5. RADIONICE KERAMIKE IZ JUŽNE ITALIJE	6
2.6. TIPOLOGIJA OBLIKA I MORFOLOŠKE PROMJENE NA POSUDAMA JUŽNE ITALIJE	10
2.7. DEKORACIJA KERAMIKE TIPA GNATHIA IZ JUŽNE ITALIJE.....	13
2.7.1. RANA FAZA	13
2.7.2. SREDNJA FAZA	15
2.7.3. KASNA FAZA.....	17
2.8. KERAMIKA TIPA GNATHIA UNUTAR ARHEOLOŠKOG KONTEKSTA J ITALIJE	18
3. ISEJSKA KERAMIKA TIPA <i>GNATHIA</i>	20
3.1. ISEJSKA RADIONICA	20
3.2. KRONOLOGIJA ISEJSKE KERAMIKE	21
3.3. TIPOLOGIJA OBLIKA I MORFOLOŠKE PROMJENE NA ISEJSKIM POSUDAMA	21
3.3.1. ENOHOJE.....	21
3.3.2. SKIFI.....	23
3.3.3. PELIKE	24
3.4. DEKORACIJA ISEJSKE KERAMIKE	26
3.4.1. PRVA FAZA.....	26
3.4.2. DRUGA FAZA	26
3.4.3. TREĆA FAZA	27
3.5. KERAMIKA TIPA GNATHIA UNUTAR ARHEOLOŠKOG KONTEKSTA NA IOJ.....	27
4. FAR I VEĆ OBRAĐENA KERAMIKA TIPA GNATHIA IZ FARA.....	30
4.1. FAR.....	30
4.2. POZNATI PRIMJERI KERAMIKE TIPA GNATHIA IZ FARA.....	33
5. OBRADA KERAMIKE TIPA GNATHIA IZ FARA (NEOBJAVLJENI DIO).....	35

5.1. ARHEOLOŠKI KONTEKST NALAZA I STATISTIČKE ANALIZE	35
5.2. TIPOLOGIJA, MORFOLOGIJA I DEKORACIJA ULOMAKA IZ FARA.....	38
5.2.1. ENOHOJE.....	38
5.2.2. SKIFI.....	41
5.2.3. MOGUĆE PELIKE.....	46
5.2.4. OSTALI OBLICI	47
6. ZAKLJUČAK.....	50
7. KATALOG.....	51
8. POPIS LITERATURE.....	79
9. POPIS FOTOGRAFIJA	82

1. UVOD

Na području Staroga Grada, na otoku Hvaru, nalaze se ostatci nekadašnje grčke kolonije Far koja je osnovana u 4. st. pr. Kr. Brojnim arheološkim istraživanjima i proučavanjima povijesnih izvora došlo se do saznanja o životu toga grada, odnosno o njegovom početku i kraju. Tu prije svega mislim na osnivanje grada, njegovo razvijanje, ali na kraju i razaranje. Prilikom tih istraživanja pronađene su brojne strukture koje nam govore o samome gradu, ali i o pokojnicima koji su živjeli na tome prostoru. Tu je pronađen i sitni pokretni materijal koji je od iznimne važnosti jer pomoću njega možemo doznati informacije o životu ljudi, a tu se prije svega misli na njihov svakodnevni život, aktivnosti, trgovinu i razmjenu s ostalim naseljima, bilo na Jadranu ili na nekom drugom teritoriju. U kategoriju pokretnog materijala spada i keramika koja je najčešći nalaz pronađen prilikom arheološkog istraživanja, stoga ne čudi da nam je od iznimne važnosti. Riječ je o helenističkoj slikanoj keramici koja se ističe po crnome premazu na samoj površini posude, ali i po polikromnom ukrasu koji se stavljao na taj premaz, a najčešće je bio izveden u crvenoj, žutoj i bijeloj boji. Prvi motivi koji se javljaju na posudama, prikazani u spomenutim bojama, preuzeti su od onih na crveno figuralnim posudama.¹

U ovom diplomskom radu bit će obrađeni ulomci keramike tipa *Gnathia* pronađeni na prostoru nekadašnje kolonije Far prilikom arheoloških istraživanja vršenih od 2010. do 2023. godine. Rad je koncipiran u dva dijela. U prvome dijelu rada bit će navedeni najvažniji znanstvenici koji su se bavili ovom lončarijom, to jest, njenom problematikom. Nakon toga bit će riječi o njenom imenu, kako se proizvodila i gdje, koje tipove posuda imamo, na koji način se ukrašavaju, koji je njezin vremenski raspon kao i arheološki kontekst u kojem je pronađena. Svako poglavlje imat će i pod poglavlje s istim naslovom koji će biti posvećeno isejskoj keramici istoga tipa jer je to jedino mjesto na ovim prostorima gdje se ona sigurno proizvodila, a imamo njene primjere u Faru. U posljednjem poglavlju prvog dijela rada bit će spomena i o samoj koloniji.

U drugome dijelu rada slijedi spomen na već obrađeni materijal iz prethodnih istraživanja kao i obrada neobjavljenog keramičkog materijala gdje će se na temelju dekoracije i morfoloških osobina pokušati reći što više o samim ulomcima, odnosno o kojem je tipu posuda riječ, koje je provenijencije i atribucije te od kada se datira. Također će se u jednom odlomku navesti lokaliteti gdje su ulomci pronađeni te na temelju rezultata

¹M. MIŠE, 2015., 4.

istraživanja pokušati odrediti arheološki kontekst. Naposljetku će se nalaziti katalog sa slikama keramičkih ulomaka i obodima koji će biti popraćeni osnovnim informacijama.

2. KERAMIKA TIPA GNATHIA IZ JUŽNE ITALIJE

2.1. POVIJEST ISTRAŽIVANJA KERAMIKE TIPA GNATHIA

Prvi spomen keramike tipa *Gnathia* dogodio se u 19. st., bolje rečeno 1846. godine kada su objavljeni prvi ulomci. U počecima je spominjana samo u izvještajima s terena kao jedna od ostalih vrsta. Talijanska znanstvenica Linda Forti 1965. godine objavljuje djelo pod nazivom *La ceramica di Gnathiau* u kojem piše opširnije detalje o ovom tipu keramike, odnosno o samoj problematici koja se odnosi na nju. Svakako treba spomenuti i engleskog arheologa Thomasa B. L. Webstera koji u svome djelu *Towards a Classification of Apulian Gnathia* izrađuje prvu klasifikaciju za ovaj tip, temeljenu na stilskim karakteristikama koje su vidljive na keramici. Ništa manje bitan nije ni John R. Green koji je u ovom početnom razdoblju izdao najviše znanstvenih djela na ovu temu. Neka od tih djela su *Gnathia Pottery in Akademisches Kunstmuseum in Bonn*, *The Gnathia Pottery of Apulia, From Taranto to Alexandria*. On u svojim knjigama i člancima pomoću Websterove klasifikacije izdvaja slikare i posebne grupe, ali isto tako piše i proučava aktivnosti radionica u južnoj Italiji, ponajviše Apuliji.²

Koncem 20. st. i početkom 21. st. situacija se značajno mijenja, odnosno puno više istraživača počinje se baviti ovom problematikom i donositi zaključke. U tome razdoblju treba izdvojiti znanstvenike poput Enza Lippolisa, Sveva Fozzera, Terese Giannotte i još neke koji su se bavili pitanjima poput kronologije, mjesta i načina proizvodnje te distribucije. Važnu ulogu imala je i Eliza Lanza, arheologinja koja je u nekoliko svojih djela od 2005. do 2011. dala mnogo odgovora na pitanja vezana uz ovu keramiku, ali i informacija o lokalitetima na kojima je nađena. Tu se prije svega misli na odvajanje peucetijske proizvodnje keramike.³

Što se tiče povijesti istraživanja keramike tipa *Gnathia* na prostoru južne Italije, ali i šire, slobodno se može reći da gore navedeni znanstvenici samo su neki od brojnih koji su se bavili ovim pitanjem i tako pomogli u približavanju odgovorima na pitanja koje ova vrsta postavlja. Naravno, postoje i dalje nejasnoće, ali to nimalo ne čudi jer je zapravo ova

²M. MIŠE, 2015., 1.

³M. MIŠE, 2015., 1-2.

keramika otkrivena nedavno i podrazumijeva se da navedeni autori nisu mogli dati sve informacije kojima bi se mogla zapečatiti priča vezana uz ovu vrstu posuđa.

2.2. TERMIN „KERAMIKA TIP A GNATHIA“

Ime je dobila po lokalitetu Egnazio u Apuliji gdje je pronađena prva posuda. Prvih nekoliko godina ime je bilo prihvaćeno jer se smatralo da se proizvodila samo na području Apulije, ali novim saznanjima o produkciji i u ostalim dijelovima Italije, ali i šire, počelo se skeptično gledati na ovaj termin od strane nekih znanstvenika.⁴ Tijekom prijepora oko imena, predložilo se nekoliko naziva, a svakako bi neke od njih trebalo istaknuti. Prvi koji je koristio naziv kako ga i mi danas koristimo bio je Minervini koji je prilikom obrade materijala dao naziv „vasi di *Gnathia*“.⁵ Lanza Catti predložila je dva imena po kojima bi se razlikovao materijal iz Apulije od onih iz ostalih dijelova Italije koji su proizvodile ovu vrstu keramike. Termin „ceramica di *Gnathia*“ odnosio bi se na proizvode iz Apulije, dok bi naziv „in stile di *Gnathia*“ predstavljao proizvode iz ostalih središta produkcije.⁶ U zadnje vrijeme bilo je još nekoliko pokušaja promjene imena, ali niti jedan prijedlog nije prihvaćen jer je uvijek, na neki način, zakidao karakteristike ove vrste keramike pa se zbog tog razloga i dalje koristi tradicionalno ime, ali s određenim oprezom.

Slika1: Egnazio (preuzeto iz:<https://anticopedie.fr/mondes/mondes-gb/gnathia-doc.html>)

⁴L. FORTI, 1965., 10.

⁵L. FORTI, 1965., 9.

⁶E. LANZA, 2005., 24.

2.3. NAČIN IZRADE

Kada govorimo o počecima proučavanja načina izrade keramike tipa *Gnathia*, potrebno je kazati da su znanstvenici radili u duhu toga vremena i koristili su metode koje su im tada bile dostupne. Tek nedavno arheologija je ušla u sferu interdisciplinarnosti, a korištenjem metoda iz drugih znanosti, u kratkom vremenu, došlo se do puno više informacija o ovoj vrsti keramike i njezinim glavnim obilježjima prilikom izrade. Jedna od glavnih metoda koja se počinje koristiti je arheometrija, disciplina koja koristi raznovrsne metode iz prirodnih i tehničkih znanosti.⁷ Ona puno pomaže u shvaćanju načina izrade keramike, ali je od malog značaja ako se uz nju ne koriste i arheološki podatci s terena koji daju informacije o lončarskim radionicama, ostatcima peći, nalazištima gline i slično. Kombinirajući ove dvije metode da se puno toga zaključiti, ali pošto je to u začetcima, imamo malo sigurnih podataka kojima možemo baratati, a navedeni su u daljnjem dijelu teksta.

Detaljnim proučavanjem zaključeno je da se keramika pekla na isti način kao i crno figuralna i crveno figuralna keramika, na temperaturi do 900 – 950 stupnjeva Celzijevih. Jedna od bitnih razlika je ta što *Gnathia* nema toliko složene ukrase kao prethodno spomenute, stoga je puno jednostavnija za izradu. U početku se smatralo da se pekla dvostruko, ali detaljnijim analizama i rekonstrukcijom pečenja utvrđeno je da se pekla samo jednom na već spomenutoj temperaturi. Isto kao i kod broja pečenja, znanstvenici nisu bili sigurni u vezi ukrasa, to jest, nisu znali je li se nanosio prije ili nakon prvog pečenja, ali kako se došlo do otkrića da je keramika pečena samo jednom, u kratko vrijeme se shvatilo da je i ukras nanošen prije samog postupka.⁸ U donošenju ovih zaključaka, dosta su pomogle loše pečene posude diljem južne Italije, ali i šire. Te posude su na nekim dijelovima bile crne s odlično očuvanim ukrasima, dok su na ostalim dijelovima bile crvene boje i bez ukrasa. Razlog zbog kojeg je došlo do te situacije leži u zraku koji je ušao u peć i poremetio postupak. Naime, kada se posuda stavi u keramičku peć ona ima u sebi Fe_2O_3 koji joj daje crvenu boju, ali on tijekom pečenja prelazi u FeO i Fe_3O_4 koji posudi daju crnu boju. Ulaskom zraka, kemijski postupak se zaustavlja pa su iz tog razloga dijelovi posude ostali crveni i na tom dijelu nisu imali ukrasa, dok se na dijelovima posude uspješno izvršio proces te su ukrasi ostali odlično sačuvani. Još jedna korisna informacija koja se uspjela izvući iz

⁷M. MIŠE, 2015., 11.

⁸E. LANZA, 2006a, 113-125.

ovih posuda je vezana uz premaz koji je namazan prije dodavanja ukrasa i prvo bi ga se pustilo da se osuši, a zatim bi se na njega stavljao ukras. Ovaj postupak dokazuje sposobnost i znanje keramičara tog razdoblja, jer jedna mala greška u postupku mijenja cijeli izgled posude.⁹

Najdetaljnije studije o izradi keramike vođene su na materijalu s lokaliteta Egnazio. Korištenjem različitih situacija primijetile su se neke stvari koje detaljnije pomažu u shvaćanju izrade posuda, a prije svega se tu misli na glinu. Naime, kod ovih primjera se vidi da su korištene dvije različite vrste gline, a riječ je o finoj crvenici koja je korištena za modeliranje posuda kao i glini koja je zabilježena nedaleko od lokaliteta, a koristila se za stvaranje premaza. Također su u tim istim studijama primijetili da je bijela boja na ukrasu posude nastala iz meta-kaolina, dok je žuta postignuta miješanjem gline koja je korištena za premaz, i kaolina.¹⁰

2.4. KRONOLOGIJA KERAMIKE TIPA GNATHIA IZ JUŽNE ITALIJE

Kronologija je, od početka proučavanja, jedna od glavnih tema, ali još uvijek nemamo potpune informacije. Unatoč brojnim studijama i raspravama, znanstvenici koriste dvije metode pomoću kojih pokušavaju doći do odgovora. Prva je tradicionalna arheologija koja ima tri faze: proizvodnju, dekoraciju i stilsku analizu. Nedostatak u ovoj metodi je taj što se stilske analize ne mogu napraviti iz svih posuda. Druga metoda je arheološko istraživanje unutar kojeg se prati stratigrafija pomoću koje se pokušava doći do kvalitetnih odgovora, ali i ovaj način kao i prethodni ima svoje mane. Tu se prije svega misli na nekvalitetno vođenje terena, to jest praćenja stratigrafije, kao i postojanja mnogo primjera keramike tipa *Gnathia* koji nisu pronađeni prilikom istraživanja.

Početak proizvodnje smatra se „manjim“ problemom od kraja proizvodnje, ali i kod njega još ne postoji konačan datum. Naime, početak proizvodnje u južnoj Italiji dosta je povezan s produkcijom crveno figuralne keramike, za koju također postoji nekoliko problema vezanih uz kronologiju. Prilikom istraživanja nekropole u Tarantu posude izvan grobova koje su mogle poslužiti u rješavanju problema, ali pošto su nađene u otpadnim jamama, nije se moglo iz njih izvući kvalitetne odgovore. Iz tog razloga, za početak

⁹E. LANZA, 2006a, 115-121.

¹⁰V. REDAVID, 2010., 176-189.

proizvodnje se još uvijek koriste stilske analize pa postoji više datuma koji se razlikuju u nekoliko godina, ali svi se vrte između 370. i 340. god. pr. Kr..¹¹

Puno veći problem javlja se oko pitanja kraja proizvodnje. Dosta arheologa koji su se bavili ovim pitanjem u početku je smještalo kraj proizvodnje u 272. god.pr. Kr. Naime, to je godina kada Rimljani zauzimaju Tarant. Glavni razlozi za uzimanje toga datuma su ti što je ovaj grad prednjačio po proizvodnji u Apuliji i što je tada zabilježen pad u stilskim obilježjima ovog tipa keramike. Ova teorija je i danas podržana od strane nekih znanstvenika, ali se nedavno pojavila nova teorija koju prihvaća puno veći broj. Prema novoj teoriji, proizvodnja nije prestala rimskim osvajanjem, već je doživjela pad u kvaliteti, ali proizvodnja i dalje trajala. Nadalje, prijašnja teorija manje je prihvatljiva zato što se ne može gledati samo proizvodnja u Apuliji već i u ostalim pokrajinama gdje je živjelo domorodačko stanovništvo koje je dokazano proizvodilo keramiku i nakon spomenute godine.¹² Ta nova ideja koju zagovaraju neki znanstvenici spušta kraj proizvodnje sve do kraja 2. st. pr. Kr., ali i tu se javlja problem. Ova datacija uzima se u obzir zbog pronalaska nekih novih oblika posuda koje su se datirale u to razdoblje, ali je otkriveno da one uopće ne pripadaju ovoj vrsti, već keramici zapadnog obronka.¹³

Nedavno je Lanza Catti iznijela još jednu teoriju koja je sve popularnija. Prema njoj, kraj produkcije bi trebalo smjestiti u početak 2. st. pr. Kr., ali zanimljivo je da ona ne daje taj datum kao konačan odgovor već ga uzima s dozom opreza baš iz razloga spomenutog u prethodnoj rečenici.¹⁴

2.5. RADIONICE KERAMIKE IZ JUŽNE ITALIJE

Otkrivanje centara proizvodnje, to jest radionica keramike, možda je i najbolje obrađena tema u vremenskom periodu od otkrića prve posude. Od 1965. pa do danas mnogo se saznalo o glavnim produkcijskim centrima u južnoj Italiji, ali i šire, počevši od onih u talijanskoj Apuliji pa do onih u provincijalnim središtima.

Kolonija koja se istakla kao glavni centar proizvodnje keramike je Tarant, odnosno današnji Taras. Ta grčka kolonija na prostoru jugoistočne Italije istakla je svoju dominantnu ulogu u produkcijskom smislu na samome početku, odnosno u razdoblju od kraja 5. st. pr.

¹¹M. MIŠE, 2015., 15.

¹²E. LIPPOLIS, 1994., 202.

¹³E. LANZA, 2006b., 165.

¹⁴E. LANZA, 2006b., 165.

Kr. do kraja 4. st. pr. Kr.¹⁵ Prilikom istraživanja grada, pronađeno je 20 lončarskih peći kao i klasični alati za produkciju keramike poput kalupa i podmetača.¹⁶ Od ključne važnosti naglasiti je da kada govorimo o produkciji u ovom gradu, zapravo mislimo na proizvodnju ne samo *Gnathia* keramike, već i crveno figuralne lončarije koja je njoj prethodila i zaslužna je za njezin nastanak. O produkcijskoj važnosti ovog grada, govori i podatak da je tu pronađen jedan ulomak posude koji se pripisuje Slikaru Dionizijevog rođenja, osobi za koju se smatra da je bio jedan od najpoznatijih, ako ne i najpoznatiji slikar rane faze crveno figuralne keramike. Drugi arheološki nalaz koji također ide u korist važnosti ove kolonije keramički je podmetač s urezanim imenom Slikara Likona koji je djelovao u isto vrijeme kao i prethodni slikar pa se njegovo ime isto svrstava u najviše redove vezane uz kvalitetu proizvoda crveno figuralne lončarije.¹⁷ Što se tiče proizvodnje keramike tipa *Gnathia*, najviše dokaza pronađeno je prilikom istraživanja tarantske nekropole gdje je zabilježen najveći broj pronađenih posuda u odnosu na ostale nekropole u Italiji. Najveća nedoumica koja se javlja u vezi proizvodnje vezana je uz kronologiju, odnosno uz kraj proizvodnje. Nakon početnih istraživanja i studija vezanih uz keramičke radionice smatralo se da se kraj produkcije keramike tipa *Gnathia* može smjestiti 272. god. pr. Kr. kada dolazi do rimskog osvajanja, ali novija istraživanja iznjedrila su nove rezultate koji pokazuju da se ona nastavila sve do 209. god. pr. Kr. kada Rimljani razaraju grad.¹⁸

Na jugu Apulije nalazila se Mesapija unutar koje su vršena brojna arheološka istraživanja čiji su rezultati pokazali da je njeno domorodačko stanovništvo proizvodilo razne vrste lončarije pa tako i ovu vrstu. Unatoč svim naporima znanstvenika da dokažu postojanje radionica u ovom predjelu, još ne postoje konkretni podatci, ali vrlo brzo bi se trebalo do njih doći.¹⁹ Posebno se ističe poluotok Salento na kojem se nalazi nekoliko većih lokaliteta koji su bili prepuni keramike tipa *Gnathia*, a dosta posuda ima posebne karakteristike koje se mogu naći samo u ovoj pokrajini. U tu sferu upadaju i one koje se vežu za neke poznatije slikare zahvaljujući kojima se ova keramika toliko ističe. Jedan od takvih lokaliteta je naselje Rudie na čijoj je nekropoli pronađen veliki broj posuda, a na nekima od njih vidljiva su obilježja Slikara Konakide i Slikara harfe na vazi iz Napulja.²⁰ Prilikom obrade materijala primijećeno je da su neke posude vezane uz ove slikare netipičnih oblika

¹⁵E. LIPPOLIS, 1996b, 377.

¹⁶A. DELL' AGLIO, 1996., 64.

¹⁷M. SCHMIDT, 2002., 350-351.

¹⁸E. LIPPOLIS, 1994., 240.

¹⁹M. GIANOTTA, 1996b, 453.

²⁰M. GIANOTTA, 1996b, 454.

,to jest, riječ je o dubokim zdjelama i trozzela vazama koje nisu bile karakteristične za dotadašnju proizvodnju.²¹ Zanimljivo je da ovi slikaru zapravo pripadaju ranoj fazi proizvodnje ove keramike, ali nažalost još se ne može odrediti točan datum. Na nekim lokalitetima pronađeni su i primjeri iz srednje kao i kasne faze proizvodnje što još više ide u korist ideji o aktivnim radionicama na prostoru Mesapije. Srednjoj se fazi pripisuju posude na kojima se vide stilska obilježja Slikara vaze iz Beaulieua kao i Slikara Ambrozija za koje se smatra da su svoje proizvode izrađivali negdje na ovom prostoru.²² Što se tiče kasne faze, također postoji veći broj posuda s nekim karakteristikama koje idu u korist postojanju mesapskih radionica. Naime, kod posljednje faze potrebno je naglasiti da tu govorimo o Aleksandrijskoj grupi, a dokazi za proizvodnju su brojni lokaliteti s ovom keramikom po poluotoku Salentu kao i lončarska peć iz Rocavecchija.²³

Spomena su vrijedne, središnja i sjeverna Apulija gdje se izdvajaju dvije pokrajine s mogućim lokalnim produkcijama ove vrste lončarije, a riječ je o Peucetiji te Dauniji. Na području Peucetije ne postoje direktni dokazi poput lončarskih peći, ali postoje loše pečeni posuda, odnosno onih koje nisu bile za distribuciju jer bi na taj način naštetili kvaliteti radionice, stoga su sačuvane za lokalnu upotrebu.²⁴ Sa sjeverne strane imamo Dauniju u kojoj postoje moguće lokalne radionice na dva mjesta, a riječ je o Kanuziju i Salapiju u kojima je pronađena veća količina keramike s određenim karakteristikama koje nisu zabilježene u Tarantu, a tu se misli na Knudsen grupu te KKG i RPR grupu.²⁵

Lukanija je regija koja graniči s Apulijom, a obuhvaćala je prostor koji se nalazi između Tarantskog zaljeva i Tirenskog mora. Ne postoje nikakvi izravni dokazi o postojanju radionica, ali većina arheologa koja se bavila ovim područjem smatra da je samo pitanje vremena kada će se potvrditi njihovo postojanje. Posebno se ističu Herakleja Lukanska i Metapont u kojima je prilikom istraživanja pronađeno dosta keramičkog škarta različitih vrsta, među kojim je i ova vrsta.²⁶ John R. Green u svome djelu spomenuo je Slikara vaze iz Maltere i Slikara vaze iz Ridole kao majstore koji su svoja djela stvarali u lukanskim radionicama. Isti znanstvenik pretpostavio je da se Aleksandrijska grupa keramike proizvodila u radionicama Metaponta u drugoj polovici 3. st. pr. Kr.²⁷

²¹M. GIANOTTA, 1996b, 463.

²²M. GIANOTTA, 1996b, 458.

²³M. GIANOTTA, 1996b, 453.

²⁴E. LANZA, 2006a, 104-105.

²⁵E. LANZA, 2006a, 104-105.

²⁶E. LANZA, 2006a, 115.

²⁷J. GREEN, 2001., 64.

Na južnome dijelu Italije, to jest na samome rubu, nalazi se regija Kalabrija koja je također bila dio Magne Grecije i smatra se da je imala lončarske djelatnosti vezane uz ovu keramiku. Nažalost, kao i u nekoliko prethodno navedenih regija, ne postoje nikakvi specifični nalazi s kojima bi se moglo dokazati postojanje i rad radionica. Ovaj put čak i nema toliko nalaza keramike po kojima se ona ističe, ali postoje nekakve posebne tehnike ukrašavanja koje su zanimljive. Naime, u Regiju i Lokriju pronađene su na nekim crno premazanim posudama tehnike ukrašavanja koje su vrlo vjerojatno nastale pod utjecajem apulskih posuda.²⁸

U Kampaniji je situacija nešto bolja nego u već navedenim dijelovima južne Italije. Za ovo područje dokazano je postojanje radionice koja je imala neke sličnosti s Apulijom, odnosno razvila se pod utjecajem navedene, ali postoje neke razlike u stilovima, a vidljive su u dekoraciji u kojoj kampanske radionice koriste motive vinove loze i bršljana s urezanim stabljikom i bijelim listovima kao dodatan motiv.²⁹ Posebno se ističe grad Pestum kao centar proizvodnje u ovoj pokrajini za ovu vrstu lončarije. Najviše je pronađeno pelika tipa Pestum, enohoja s trolisnim otvorom kao i lekita sa sjajnim crnim premazom.³⁰ Još jedan razlog zašto je produkcija u ovoj pokrajini zanimljiva je i to što je poznato da je ona trajala jako kratko i da nije bila popularna distribucija, ali je pronađeno nekoliko primjera pelika i enohoja na otoku Visu što pokazuje jaku povezanost između ovih krajeva i istočne obale Jadrana.³¹

Posljednja, ali ništa manje važna za ovu temu, je Sicilija na kojoj su također bile radionice, a njena keramika se svojim bogatim ukrasima razlikuje od one u ostalim dijelovima. Osim ukrasa potrebno je spomenuti i posebne oblike posuda, a tu se prvenstveno misli na skifi-pikside i lebeti-pikside koje su najpopularnije za ovo područje, a u nešto manjim količinama ima enohoja s trolisnim otvorom i olpa s ljevkastim vratom i narebrenim tijelom.³² Za početak proizvodnje keramike tipa *Gnathia* uzima se razdoblje između 340. i 330. god. pr. Kr.³³ Još jedna zanimljivost koja se vezuje uz produkciju na Siciliji ona je vezana uz distribuciju na istočnu obalu Jadrana. Naime, jedini primjerci pronađeni na ovoj strani Jadrana su dvije olpe koje se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a pronađene su na prostoru Staroga Grada na otoku Hvaru.³⁴

²⁸PREACCO ANCONA, 1996., 346-347.

²⁹J. GREEN, 1976., 15-16.

³⁰J. GREEN, 2001., 66.

³¹M. MIŠE, 2015., 10.

³²E. LANZA, 2005., 91-118.

³³J. GREEN, 2001., 64-65.

³⁴B. VIKIĆ, V. DAMEVSKI, 1982., T14.

Slika2: Apulija (preuzeto iz: <https://en.wikipedia.org/wiki/Apulia>)

2.6. TIPOLOGIJA OBLIKA I MORFOLOŠKE PROMJENE NA POSUDAMA JUŽNE ITALIJE

Unutar južno italskih radionica proizvedeni su različiti oblici posuda koji se pripisuju ovoj vrsti, ali važno je naglasiti da su oni postojali i u nekim drugima, poput crveno figuralne keramike koja joj je prethodila. U začetcima su se proizvodili krateri, pelike, enohoje, pikside, hidrije i još neki oblici posuda po uzoru na prethodno navedenu vrstu.

Prve promjene se događaju krajem 4. st. pr. Kr. kada dolazi preinaka u proizvodnji. Smanjivanje dimenzija posuda kao i još neke morfološke preinake vidljive su kod lekita, boca, pelika i skifa. Krateri postaju sve rjeđi, ali se javljaju inovacije poput dubokih zdjela i zdjela na visokoj nozi.³⁵

Do novih izmjena dolazi već početkom 3. st. pr. Kr. kada se sve manje pojavljuju tipovi posuda poput dubokih zdjela i različitih vrsta lekita. Skifi se i dalje pojavljuju, ali proživljavaju morfološke promjene poput odvajanja tijela od stope te dobivaju nogu.³⁶ Kantari se također pojavljuju sve češće i razvijaju se sa svojim karakterističnim masivnim vertikalnim ručkama, a nova pojava su i unguentariji, koji su najčešće pronalazeni u grobnicama.³⁷ Kada već nabrajam tipove posuda svakako je potrebno spomenuti i tanjure,

³⁵E. BOLLEN, 2004., 25-34.

³⁶J. GREEN, 1982., 256.

³⁷J. GREEN, 2001., 61.

stolne amfore, alabastre, situle, male patere i još nekoliko njih koji su rađeni i dekorirani u *Gnathia* stilu.³⁸

Što se tiče finalizirane tipologije posuda, ona još uvijek ne postoji, a razlog zašto nije napravljena je taj što postoji dosta razlika u proizvodnji određenih provincijalnih središta. Jedine tipologije koje su dosada napravljene ticale su se najčešće pronađenih posuda i na temelju istih su E. Lippolis i E. Lanza napravili tipologije koje su vezane uz nekropolu u Tarantu i pokrajinu Peucetiju. Unatoč tome što ne obuhvaćaju cjelokupnu proizvodnju, dobar su pokazatelj za promjenu oblika posuda kroz vrijeme u južnoj Italiji, ali još su zanimljivije jer su to ujedno i najčešći primjeri pronađeni na istočnoj obali Jadrana.

Najčešći oblik su enohoje s trolisnim otvorom koje su prema E. Lippolisu proizvođene u sastavu crveno figuralne keramike sve do kraja 4. st. pr. Kr., a zatim se počinju ukrašavati u *Gnathia* stilu i doživljavaju morfološke promjene. Oko 325. god. pr. Kr. dolazi do prvih morfoloških promjena poput smanjenja dimenzija posude, ali i izduživanja vrata i tijela koje postaje bikonično. U prvoj polovici 2. st. pr. Kr. dolazi i do promjene u premazu koji više nije crn, nego postaje smeđ.³⁹

Slika3: Primjer Enohoje (preuzeto iz: M. MIŠE, 2013., 106.)

Pelike su oblik posude zabilježen kod nekoliko različitih vrsta keramike, a korištene su za piće. U repertoaru *Gnathia* keramike pojavljuju se na prijelazu iz 4. u 3. st. pr. Kr. i odmah doživljavaju promjene, pogotovo one vezane uz smanjenje dimenzija i postizanja

³⁸M. MIŠE, 2015., 7-8.

³⁹E. LIPPOLIS, 1994., 245.

elegantnijeg tijela u odnosu na prethodne oblike. Ta elegancija se dobila dodavanjem visoke stope koja nije uvijek ista.⁴⁰

Slika 4: Primjer Pelike (preuzeto iz: M. MIŠE, 2013., 118.)

Treći najčešći oblik posuda zabilježen na ovim prostorima je skif. On je obrađen skupa sa skif - kupom jer im je funkcija jednaka. Kao i prijašnji oblici, ovaj je također doživio morfološke promjene kroz 3. st. pr. Kr. unutar produkcije ove vrste keramike. Smanjenje dimenzija posude, suženiji donji dio tijela kao i dodavanje noge između tijela i stope ovom obliku dali su vitkost i eleganciju, a promjene se datiraju u 3. st. pr. Kr. Primjeri koje je E. Lippolis obradio razvili su se iz onih koji se pripisuju korintskom i atičkom stilu, dok primjeri koje je obradila E. Lanza, prate posude korintskog stila.⁴¹

Slika5: Primjer Skifa (preuzeto iz: M.MIŠE, 2013., 117.)

⁴⁰E. LIPPOLIS, 1994., 262.

⁴¹E. LANZA, 2006b., 83.

2.7. DEKORACIJA KERAMIKE TIPA GNATHIA IZ JUŽNE ITALIJE

Proučavanje dekoracije *Gnathia* keramike najlakši je i najčešći način u njenom prepoznavanju. Najranije posude ove vrste nisu se mogle lako odvojiti od crveno figuralne keramike jer je postojalo mnogo sličnosti u bojama i motivima, ali vremenom nestaje ta povezanost. Tematika koja je prikazana na posudama vezana je uz boga Dioniza, plodnost, kazalište i još nekoliko sličnih motiva koji su se znali pojavljivati i kod ostalih vrsta. Najčešći motiv koji se javlja jest bršljan i vinova loza, a zabilježeni su u svim razdobljima produkcije.⁴² Iako nije prihvaćena od strane svih znanstvenika, tradicionalna klasifikacija u tri faze dosta pomaže u shvaćanju promjena među motivima na posudama, ali je treba uzimati s određenom dozom opreza.⁴³

2.7.1. RANA FAZA

U ranoj fazi tradicionalne klasifikacije imamo velike posude koje na sebi imaju ili jednu ili više figura povezanih u nekakvu malu skupinu, a uokolo glavnog motiva, odnosno figure, nalaze se vegetabilni motivi poput bršljana. Figura je najčešće obojana u bijelo, s dodatnim ukrasom u žutoj, smeđoj ili crvenoj boji.⁴⁴ U toj početnoj fazi ističe se nekoliko posuda slikara koji su nam poznati po imenima, ali isto tako postoje i posude koje su napravljene u istom stilu, ali ne zna se tko ih je napravio, no, to ne umanjuje njihovu važnost, već pomaže u izdvajanju stila dekoracije u toj ranoj fazi.

Prije svega treba spomenuti slikara Konakide za kojega se smatra da je začetnik novog stila ukrašavanja, a njegove najpoznatije posude su krater s naslikanom tragičnom maskom iz Taranta, krater s prikazom Eumenida iz Ruva i krater s prikazom hetere Konakide iz Taranta po kojem je i dobio ime.⁴⁵ J. Green smatra da je začetnik novog stila ukrašavanja zapravo Slikar posude iz Compiegnea, koji se datira u isto vrijeme kao i prethodno spomenuti slikar. Ovog umjetnika krasi prikazivanje figura u pokretu. U isti krug se smješta i Slikar Ruže koji je koristio dva stila crtanja u svoje vrijeme. U početku je bio poznat po crtanju cijelih tijela figura i raznovrsnom bojanju, dok se u drugom dijelu svoje karijere

⁴²M. T. GIANNOTTA, 1996c, 59-73.

⁴³L. PURITANI, 2002., 379-403.

⁴⁴J. GREEN, 1976., 2-3.

⁴⁵L. FORTI, 1965., 112-113.

odlučio za crtanje samo glava koje su se nalazile među biljnim motivima. Zanimljivo je da se njegova djela mogu vidjeti samo na posudama zatvorenog tipa, poput lekita i boca. Prilikom ukrašavanja posuda, on je imao shemu po kojoj je radio, a riječ je o polikromnom crtanju figura na jednoj strani posude dok su na drugoj strani figure oslikane urezanim crticama. U drugoj fazi svoje karijere, osim glava, koristi i još neke motive koji su viđeni i prije, ali su sada unaprijeđeni. Tu se prije svega misli na korištenje vinove loze kao motiv koji zamjenjuje viseće niti.⁴⁶

Nabrojani slikari, pa i brojni drugi kojima ne znamo imena, u ovoj ranoj fazi, koristili su kraterne kao najčešće posude za oslikavanje. Njihova prednost leži u veličini koja je omogućavala slikarima da pokažu svoju raskoš u crtanju cijelih figura pa i različitih scena. Osim kratera, korištene su i još neke posude poput boca i lekita koji su nešto manjih dimenzija. Na njima se odmah vidi razlika u slikanju, ponajprije se tu misli na slikanje glava, a ne cijelih figura, ali ta razlika u izražaju najbolje se vidi u kasnijim fazama kada imamo smanjenje dimenzija posuda.⁴⁷

Slika 6: Slikar Ruže (preuzeto iz: J. GREEN, 1976.)

⁴⁶J. GREEN, 1976., 3-5.

⁴⁷M. MIŠE, 2015., 4.

2.7.2. SREDNJA FAZA

Točan datum prelaska iz rane u srednju fazu ne može se kronološki odrediti jer postoje neke stilske sličnosti u radovima pojedinih umjetnika po kojima se mogu smjestiti u obje faze, stoga znanstvenici ovo pitanje za sada ostavljaju otvorenim. Glavna razlika koja se u početku javlja između ovih dviju faza je u tome što je smanjen prostor za slikanu dekoraciju, stoga umjetnici više ne koriste cijele figure pri oslikavanju već se baziraju na prikazu glava, i to najčešće žena i erota. Češće od ovih prikaza su jedino biljni motivi poput bršljana, lovora i vinove loze.

Prvi slikar kojeg treba istaknuti je Slikar posude iz Leccea 1075, koji je djelovao u drugoj polovici 4. st. pr. Kr., a smatra se da je bio učenik Slikara Ruže. Na početku karijere isticao se prikazima cjelovitih figura, ali to se brzo promijenilo zbog smanjenja prostora za oslikavanje, stoga počinje sa slikanjem glava žena među biljnim motivima. Najčešće posude koje je koristio su krateri, boce i pelike.⁴⁸ U slično vrijeme djelovao je još jedan slikar koji je ostavio duboki trag u oslikavanju posuda tipa *Gnathia*, a riječ je o Slikaru boce iz Louvrea. Ovaj slikar vrlo je važan jer uvodi promjene u dekoriranju poput slikanja u zlatnoj boji koju je dobio korištenjem bijele i žute. Ovaj način oslikavanja zbog tog je postupka dobio i posebno ime, a riječ je o postupku popularnom po nazivu „New Vine“. U taj postupak spada i drugačije crtanje biljnih motiva. Naime, više se ne koriste pravocrtno linije, već se uvode cik- cak linije, a vinovoj lozi se dodaje i dugmasti završetak. Njegov najveći uspjeh je uvođenje kanelura na posudama što će u kasnijoj fazi postati jedan od zaštitnih znakova keramike tipa *Gnathia*.⁴⁹ U istoj radionici, koja je vjerojatno bila u Tarasu, djelovao je još jedan slikar kojeg se također ne može izostaviti, a riječ je o Slikaru vaze iz Zuricha br. 2692. Krasi ga oslikavanje ženskih glava u frontalnom ili tri četvrtine profilnom položaju među biljnim motivima kao i postavljanje maski na krajevima ručaka posuda. Ovaj način dekoriranja posuda jako je interesantan jer će to kasnije biti standardna shema ukrašavanja u Aleksandrijskoj grupi.⁵⁰

Iako je nabrojano nekoliko slikara bez kojih se ne bi mogla odvojiti srednja faza, važno je naglasiti da se radi smanjenja prostora dekoriranja često ne može identificirati pojedine slikare, stoga je dogovoreno da će se određena količina posuda sa sličnim načinom dekoriranja stavljati u grupe. Unatoč tome da ne znamo koji su umjetnici poimenično oslikali

⁴⁸J. GREEN, 1986a., 124-130.

⁴⁹J. GREEN, 2001., 60.

⁵⁰J. GREEN, 1982., 256.

posude, ovaj način smještanja u grupe puno pomaže u shvaćanju promjena koje su se događale prilikom dekoriranja posuda koje pripadaju keramici tipa *Gnathia*.

Slika 7: Lekit Slikara posude iz Leccea 1075(preuzeto iz: https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1873-0820-323)

Prva je grupa koju je potrebno spomenuti, Dunedin grupa čije se oslikavanje smješta u razdoblje druge polovice 4. st. pr. Kr., a glavno obilježje prikaz je teatralnih maski između vegetabilnih motiva. Ovi prikazi pronađeni su na posudama poput enohoja, skifa i zvonolikih kratera. Ova grupa također je oslikavala i na posudama poput lekita u zatvorenoj formi, a tu su glavni motivi također bili vegetabilni, ali nisu bile prikazane maske, već ptice.⁵¹ U isto vrijeme, iz sličnih razloga, izdvaja se i Sidewinder grupa čija je tematika slična kao i kod prijašnje pa se također prikazuje na enohojama i skifima. Glavni je motiv crvena grana oko koje se pružaju vitice vinove loze i grozdovi.⁵²

Zanimljiva promjena događa se negdje oko 330. god. pr. Kr. kada se iz Tarasa počinju izvoziti posude u puno većem obujmu nego do tada. Moguće da je taj događaj potakao razvoj dekoriranja posuda diljem Apulije, a ne samo u ovom produkcijskom centru. Možda je glavni dokaz te činjenice Slikar posude iz Toleda koji se vezivao uz radionicu u Ruvu, a bitan je jer se iz njega razvija još jedna grupa, poznata pod nazivom Grupa lovorove grane (Laurel Spray group).⁵³ Iako se grupa prepoznaje po crtanju lovorove grane, postoji nekoliko načina dekoracije kod ove grupe, a najčešća je ona s prikazom vinove loze ili grane bršljana uokolo životinja ili ženskih glava. Još jedan način prikaz je valovitih crno žutih crta ili točkaste niti poredane u nizove po tri.⁵⁴

Slična situacija dogodila se u sjevernoj Apuliji gdje se razvila Knudsen grupa, a poznata je po prikazu ovula na vrhu posuda, žutoj valovitoj crti nešto niže i crvenoj traci iz

⁵¹J. GREEN, 1982., 254.

⁵²J. GREEN, 2001., 59.

⁵³J. GREEN, 2001., 57-103.

⁵⁴E. LANZA, 2006b., 122.

koje vise grozdovi ili niti. Iz navedenog može se vidjeti da su motivi u zadnje dvije grupe dosta slični i često se znaju pomiješati, ali razlika je vidljiva u veličini grozdova, gdje su kod prvo spomenute grupe nešto veći.⁵⁵

2.7.3. KASNA FAZA

U kasnoj fazi dolazi do revolucionarnih promjena u dekoraciji, a to je pojava kanelura. Ovaj način ukrašavanja posuda preuzet je iz metalnih posuda pa se ne može smatrati novitetom u keramičkom ukrašavanju jer postoje dokazi da ga je bilo i na crveno figuralnim posudama iz sredine 4. st. pr. Kr.⁵⁶ Pojavom kanelura dolazi i do promjena prilikom oslikavanja posuda, a prije svega se misli na prostor. Pošto one zauzimaju veći dio posude, motivi poput ženskih glava ili vegetabilnih motiva ili su napušteni ili zauzimaju gornji dio posude. U početku su ti rebrasti ukrasi utkani duboko i imali su lukove na kraju, ali kako je vrijeme teklo oni postaju sve plići i ima ih puno više, odnosno gušće su postavljeni. Zbog sličnih motiva koji se sada nalaze samo na gornjim dijelovima posude, gotovo je nemoguće odvojiti pojedine slikare, stoga opet imamo dvije grupe koje su vrijedne spomena, a dosta primjera pronađeno je na istočnoj obali Jadrana.

Aleksandrijska grupa, nastala u Tarasu, ističe se po motivima koji se javljaju na svim posudama, najčešće enohojama, a ti motivi su golubice ili labudovi okruženi bršljanom ili crvenim vrpčama. Znaju se javljati i prikazi lavljih glava na ručkama posuda, ali u nešto manjem obujmu od prethodno spomenutih motiva.⁵⁷

Na području sjeverne Apulije, odnosno Daunije, grupu Knudsen iz srednje faze, zamijenila je Kasna kanuzijska grupa koja se prepoznaje po horizontalnim linijama poviše kanelura kao i po prikazima bršljana s malim grančicama. Unutar ove Kasne kanuzijske, razvila se podgrupa poznata po nazivu RPR (Ribbed with Palmette Rosette group). Ova podgrupa ima jasno prikazanu metopu između kanelura unutar koje je prikazana i ptica ili palmeta.⁵⁸

⁵⁵E. LANZA, 2006b., 122.

⁵⁶J. GREEN, 1976., 10-11.

⁵⁷J. GREEN, 1995., 271-274.

⁵⁸J. GREEN, 2001., 63.

Slika 8: Primjer s kanelurama (preuzeto iz:<https://www.ancient-art.co.uk/greek/gnathia-black-ware-jug-with-herakles-knot/>)

2.8. KERAMIKA TIPA GNATHIA UNUTAR ARHEOLOŠKOG KONTEKSTA J ITALIJE

Arheološki kontekst jedan je od najbitnijih čimbenika u pokušaju shvaćanja situacije iz prošlosti. Mi iz posude možemo izvući mnogo podataka, poput vrste posude, čemu je ona služila i slično, ali arheološki kontekst donosi nam i podatke o njihovom korištenju u određeno vrijeme. Zaključujemo je li riječ o posudama koje su se svakodnevno koristile u kućanstvima, u neke ritualne svrhe, kao prilozima unutar grobova ili nešto treće. Zahvaljujući kontekstu, mogu se raditi usporedbe i analize vezane uz određenu vrstu posude na različitim teritorijima jer postoji mogućnost da one nisu imale u svakom dijelu svijeta jednaku funkciju, odnosno da nisu korištene u iste svrhe.⁵⁹ U južnoj Italiji, kao matičnoj zemlji keramike tipa *Gnathia*, zabilježena su tri arheološka konteksta unutar kojih je pronađena ova keramika. Riječ je o nekropolama, svetištima i naseljima.

Najviše keramike pronađeno je unutar nekropola, ali to nimalo ne čudi jer je na ovom prostoru istraživački stupanj nekropola puno veći nego na ostalim arheološkim lokalitetima. Nadalje, najviše cjelovitih posuda pronađeno je unutar grobova koji su intaktni, to jest, riječ je o zapečaćenim cjelinama u kojima je grobni inventar izložen destruktiji, za razliku od keramike u svetištima i naseljima gdje se ona razbijala zbog određenih rituala, istrošenosti i puknuća prilikom svakodnevnog života. Ona se u grobovima počinje javljati sredinom 4. st. pr. Kr., ali pošto tada još nije bila dominantna vrsta, javljala se skupa s crveno figuralnom

⁵⁹M. MIŠE, 2015., 13.

keramikom. Ta situacija mijenja se krajem stoljeća jer se potonja prestaje proizvoditi. Ovaj događaj zabilježen je na velikom broju lokaliteta i razni autori to su iznijeli u svojim radovima, stoga je situacija dosta homogena što se tiče pitanja dominantnosti određene vrste keramike u grobovima 4. st. pr. Kr. Njezina zastupljenost u grobovima zabilježena je i u 3. st. pr. Kr., ali prema podacima s nekropole u Tarantu može se vidjeti da ta ista zastupljenost pomalo opada i s vremenom zamjenjuju je nove vrste keramike.⁶⁰

Prilikom istraživanja nekropola u Metapontu i Tarantu otkrivena je još jedna funkcija ove keramike, odnosno većih posuda poput hidrija i kratera. Dijelovi ovih posuda pronađeni su nad grobnicama pa se smatra da su korišteni kao nadgrobni spomenici. Ova teorija je pouzdana jer se ovaj običaj koristio i u Grčkoj pa uopće ne čudi da su ga kolonizatori odlučili koristiti i u Italiji.⁶¹ Jedini problem je što ih je malo zabilježeno, a razlog leži u tome što ih je teško prepoznati prilikom istraživanja pa je moguće da ih je dosta izvađeno zbog neshvaćanja njihove funkcije. Uz velike posude pronađeni su primjeri i manjih posuda koje su u većini slučajeva fragmentirane pa je logična pretpostavka da su korištene u svrhu pogrebnih rituala. Na tim istim nekropolama uočeno je i postojanje grobnih jama prepunih keramike među kojom se našla i *Gnathia*. Smatra se da su te jame korištene kao odlagališta u koje se bacala keramika prilikom čišćenja groblja. Pronađeno je dosta raznolikih posuda, ali nažalost nije ih moguće datirati.⁶²

Kao što je već rečeno *Gnathia* zabilježena je i unutar naselja i unutar svetišta, ali nemamo detaljne podatke kao one na nekropolama. Zabilježeno je nekoliko naselja u kojima je pronađena i poznato je da je korištena u svakodnevnom životu, ali radi čestog razbijanja i puknuća nije moguća detaljnija obrada. Slična situacija je i unutar svetišta. Zabilježeno ih je nekoliko, a većinom je riječ o onima uz obalu ili na otocima koje su koristili pomorci i trgovci.⁶³

⁶⁰E. LIPPOLIS, 1994., 145.

⁶¹J. C. CARTER, 1998., 117.

⁶²A. D'AMICIS, 1996., 440.

⁶³M. MIŠE, 2015., 14-15.

3. ISEJSKA KERAMIKA TIPA *GNATHIA*

3.1. ISEJSKA RADIONICA

Postojanje lokalne produkcije ove vrste keramike na istočnoj obali Jadrana uočeno je od strane Branka Kirigina prilikom istraživanja isejske nekropole poznate pod imenom Martvilo. Naime, u dva groba na već spomenutoj nekropoli, gore navedeni, uočio je razliku u obliku i dekoraciji posuda iz grobova. U oba groba pronađen je veći broj posuda od kojih se jedan dio pripisuje uvozima iz Kampanije i Apulije dok se ostatak posuda prvi put pripisao lokalnoj produkciji. Glavni razlog za odvajanje lokalne produkcije nepostojanje je takvih posuda u južnoj Italiji, odnosno njihove proizvodnje. Branko Kirigin ubrzo je objavio rezultate i studiju koja se i danas koristi kao nekakva vrsta uvoda u rješavanju problematike vezane uz lokalnu produkciju. Unatoč tome da Vis nije jedino područje gdje se ova keramika pronalazila, ono se uzima kao mjesto proizvodnje zbog količine posuda koje su pronađene tijekom brojnih istraživanja i zbog prijašnjih znanja o proizvodnji helenističke keramike na ovom otoku. Problem je u tome što mi danas znamo da je lokalna produkcija postojala, ali nisu dovedeni cjelokupni zaključci koji bi pomogli u odvajanju isejskog materijala od južno italiskog.⁶⁴

Što se tiče mjesta proizvodnje, nekoliko terenskih istraživanja, pregleda i arheometrijskih analiza dokazalo je postojanje lokalne produkcije na otoku Visu. Na već spomenutoj nekropoli, ali i na još nekoliko pozicija pronađeni su ostatci keramičkog škarta, ali i alata za izradu, poput kalupa i lonaca. Također, prilikom istraživanja na nekropoli Martvilo pronađeni su ostatci dviju lončarskih peći i kamene arhitekture koja bi se mogla pripisati radionici. Datiranjem se utvrdila produkcija nekoliko keramičkih vrsta u dužem vremenskom periodu.

Arheometrijske analize pomogle su u daljnjoj razradi vezanoj uz lokalnu produkciju na otoku. Prvo su napravljene geološke studije u kojima se otkrilo postojanje kvalitetne gline na otoku, ali i dovoljna količina različitih primjesa. Nakon toga su se znanstvenici pozabavili pitanjem pečenja i došli su do rezultata koji sa sigurnošću odvajaju lokalnu i uvoznju keramiku. Naime, prilikom pečenja oslobađaju se dvije vrste minerala, hematiti i magnetiti, sve uvozne posude na kojima su vršene analize sadržavale su magnetit, dok kod isejskih

⁶⁴M. MIŠE, 2015., 30-31.

posuda nije zabilježen. Objašnjenje leži u tome da se na Visu posude nisu pekle u redukcijskoj atmosferi kao na suprotnoj strani Jadrana.⁶⁵

3.2. KRONOLOGIJA ISEJSKE KERAMIKE

Kronologija isejske keramike tipa *Gnathia* kompleksno je pitanje. Naime, unatoč brojnim istraživanjima i studijama još nisu jasne neke stvari. Situacija je slična kao i kod kronologije keramike iz južne Italije. Za početak proizvodnje uzima se sredina 3. st. pr. Kr. Prvi koji se pozabavio kronologijom bio je, već spomenuti, Branko Kirigin koji je u svojoj prvoj kronologiji smatrao da produkciju na Visu se treba staviti na sami početak 3. st., ali detaljnijom analizom i novijim studijama utvrdilo se da je riječ o sredini istog stoljeća.⁶⁶ Puno veći problem pitanje je kraja produkcije, a razlog su enohoje tipa C i stolne amfore za koje nije utvrđeno da li pripadaju keramici tipa *Gnathia* ili su samo dekorirane u njezinom stilu (još će biti riječi o tome). Zbog tog razloga većina se slaže da bi kraj produkcije trebalo smjestiti u kraj 2. st. pr. Kr., ali ovaj datum uzimati s oprezom jer ga je moguće i spustiti, ako se utvrdi da spomenuti tipovi pripadaju ovom tipu keramike.⁶⁷

3.3. TIPOLOGIJA OBLIKA I MORFOLOŠKE PROMJENE NA ISEJSKIM POSUDAMA

Repertoar posuda u isejskoj produkciji nije toliko raznolik kao u južno italskoj, ali ima neke dodirne točke. Prije svega se misli na tri najučestalija oblika posuda, a to su enohoje, skifi i pelike. U sljedeća tri poglavlja, u kratkim crtama, bit će objašnjene morfološke promjene koje su se događale na njima kroz vrijeme kao i njihova podjela.

3.3.1. ENOHOJE

Najčešće pronalažene posude su enohoje. One su od početka do kraja proizvodnje nekoliko puta doživjele morfološke promjene, a samim tim i oblik. Iz tog razloga podijeljene se u 3 kategorije.

⁶⁵ I. GLAVAŠ, 2008., 50-56.

⁶⁶ J. GREEN, 2001., 70.

⁶⁷ M. MIŠE, 2015., 40.

Enohoje tipa A datiraju se u drugu polovicu 3. st. pr. Kr., a specifične su jer se jedva može vidjeti razlika između njih i posuda proizvedenih u Apuliji. Prepoznatljiva je po okruglom tijelu, dugom vratu na uskoj stopi kao i po ručki koja ide preko trolisnog izljeva. Razlikuje se od južnoitalskih primjera u nešto kraćem vratu. Problem u prepoznavanju se javlja jer su isejski lončari pod utjecajem RPR grupe stavljali metope između gustih kanelura pa na prvi pogled nije jednostavno prepoznati koja pripada tipu A, a koja je proizvedena u Apuliji. Također se na nekima mogu vidjeti detalji poput lavljih i ženskih glava ili teatralnih maski na krajevima ručaka što je odlika posuda iz južne Italije. Svakako treba spomenuti da je samo nekoliko ovakvih primjera pronađeno na drugoj strani Jadrana i da uvijek treba s oprezom odvajati jedne od drugih.⁶⁸

Krajem 3. st. pr. Kr. dolazi do promjena u obliku posuda, a ta promjena obuhvaća i lokalnu produkciju gdje se pojavljuju enohoje tipa B. Dolazi do izduživanja tijela posude, što nam omogućuje odvajanje ove kategorije od prethodne. Također se počinje koristiti i bijeli premaz koji nije bio karakterističan za onu stranu Jadrana. Kanelure na tijelu mogu biti podijeljene u dva reda ili u jedan, a metopa je i dalje prisutna.⁶⁹

Kod posljednjeg tipa enohoja, odnosno tipa C, vide se najveće promjene u obliku. Tijelo postaje srcoliko ili bikonično, vrat je dugačak i ravan, a ručka postaje masivna i na kraju ima šiljak. Kod ovog tipa nestaju kanelure, to jest postoje samo dva primjera s kanelurama koji se nalaze u donjem dijelu posude. Radi različitosti u obliku, ovaj tip se dijeli u tri podtipa. C1 je tip s koničnim trbuhom, C2 je tip sa srcolikim trbuhom i C3 je tip koji ima široku nogu na kojoj stoji kratka stopa, zatim ide tijelo i kratki vrat. Posljednji tip se javlja sve do 1. st. kod sivo i crveno premazane keramike.⁷⁰

⁶⁸B. KIRIGIN et. al., 1988., 129-145.

⁶⁹M. MIŠE, 2015., 33.

⁷⁰M. MIŠE, 2015., 33-34.

Late Canosan (RPR) group								
GROUP		Type A	Type B	Type B 1	Type B 2	Type C	Type C 1	Type C 2
I.								
II.								
III.								

Slika 9: Razvoj enochoja (preuzeto iz: M. MIŠE, 2015.,156.)

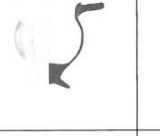

3.3.2. SKIFI

Po učestalosti pronalaska isejskih posuda na istočnoj obali Jadrana, skifi se nalaze odmah iza enochoja. Kao i prethodne posude, oni su također doživjeli morfološke promjene i podijeljeni su u više kategorija.

Prvi od njih je skif tipa A koji se ne razlikuje toliko dobro od italskih proizvoda, odnosno vidi se utjecaj KKG i RPR grupe. Prepoznatljiv je po tijelu posude koje za razliku od južno italskih primjera. Ima naglašeniji S-profil i kanelure po sebi. Također ima i izduženiju nogu koja leži na stopi što nije karakteristika italskih majstora. Ovaj tip dijelio se u manje podtipove, a razlog su produženje noge i loptastije kao i nabijenije tijelo posude. Svakako je bitno spomenuti i boju premaza koja je u početku crna, ali kod podtipova ima i primjera sa smeđim premazom. Primjeri sa smeđim premazima možda pripadaju lokalnim produktima iz Resnika jer ih je tamo dosta pronađeno i postoji mogućnost postojanja radionice na tom lokalitetu.⁷¹

⁷¹M. MIŠE, 2015., 34.

Skifi tipa B slični su primjerima posuda koje pripadaju već spomenutim podtipovima, a glavna razlika je što tipovi B nemaju kanelure, ali posebna obilježja koja pomažu u pripajanju lokalnoj isejskoj produkciji.⁷²

GROUP	Type A	Type A 1	Type A 2	Type B
I.				
II.				
III.				

Slika 10: Razvoj skifa (preuzeto iz: M. MIŠE, 2015., 158.)

3.3.3. PELIKE

Pelike su treće posude po brojnosti proizvedene na prostoru otoka Visa. Kao i kod prethodne dvije postoji podjela u tipove A i B, s tim da se tip B dijeli na B1 i B2.

Isejske pelike tipa A teško se odjeljuju od onih proizvedenih u Apuliji pa se na njima također vidi utjecaj grupa poput KKG i RPR. One imaju loptasto tijelo s kanelurama u jedan ili dva reda koje stoji na niskoj stožastoj stopi kao i mali i uski vrat. Metopa, ako postoji, nalazi se po sredini tijela. Ovome tipu pripada i jedna pelika koja se ističe po isprepletenim ručkama, a ovakvih primjera nema u Italiji.

Tijekom vremena dolazi do promjena u izgledu, stoga se pojavljuju tipovi B1 i B2. Pelike tipa B1 zadržavaju isto tijelo s malo naglašenijim ramenima i nešto kraćim vratom. Neki primjeri koji se pripisuju ovom tipu imaju na kraju ručki aplicirane teatralne maske.

⁷²N. CAMBI et al., 1981., 22-23.

Posljednji tip B2 sličan je prethodnome, a najveća razlika je u tome što su kanelure na njemu postavljene šire, odnosno veći je razmak između njih.⁷³

Postoji i treći tip pelika koji se potpuno razlikuju od već spomenutih. Ima karakteristično srcoliko tijelo te sitne dekoracijske preinake. Neki znanstvenici ih stavljaju pod stolne amfore, a neki pod pelike. Problematika vezana uz njih dosta je komplicirana i ne zna se mogu li se uopće pripisati keramici tipa *Gnathia*.⁷⁴

GROUP	Type A	Type B	Type B 1	Type B 2	Table amphorae
I.					
II.					
III.					

Slika 11: Razvoj pelika (preuzeto iz: M. MIŠE, 2015., 157.)

⁷³B. ČARGO, 2008., 96.

⁷⁴M. MIŠE, 2015., 34.

3.4. DEKORACIJA ISEJSKE KERAMIKE

Kod dekoracije se kao i kod tipologije mogu pratiti sličnosti na posudama između isejskih i južno italskih proizvoda. Radi lakšeg praćenja promjena na posudama, dekoracija je podijeljena u tri faze.

3.4.1. PRVA FAZA

U prvoj fazi, koja započinje negdje oko sredine 3. st. pr. Kr., mogu se vidjeti najveće sličnosti s onima koji se pripisuju KKG i RPR grupi. Motivi bršljana i postavljanje metope na posudi prepoznatljivi su u radu majstora s obje strane Jadrana, a jedini način za odvajanje jednih od drugih je u načinu poteza kista, koji je nešto deblji u Isi. Prvoj fazi pripadaju i motivi crta koje mogu biti pune, isprekidane, kose i točkaste u crvenoj ili bijeloj boji. Ovakvi motivi najčešće se nalaze na gornjim dijelovima skifa i odlika su RPR grupe, a razlika se vidi u nepostojanju metope na posudama lokalne produkcije. Ovi motivi najčešće se pripisuju majstorima koji su djelovali na samome početku isejske produkcije.⁷⁵

3.4.2. DRUGA FAZA

Početak druge faze u dekoraciji podudara se s krajem apulske proizvodnje keramike tipa *Gnathia*, odnosno kraj 3. i početak 2. st. pr. Kr. Od utjecaja apulskih majstora ostali su samo ljudski ili životinjski završeci na ručkama. U to vrijeme dolazi do velikih promjena u dekoraciji, a veliki utjecaj na lokalnu produkciju i dekoraciju imala je keramika zapadnog obronka. U ovo vrijeme počinje se koristiti barbotin tehnika umjesto oslikavanja u bijeloj ili žutoj boji. Ova tehnika povezana je i ima sličnosti s načinom ukrašavanja keramike zapadnog obronka, ali ne zna se jesu li lokalni majstori iz Ise tako saznali za nju.

Kada govorimo o motivima i dalje se prikazuje bršljan, ali uz njega su tu i vinova loza, ogrlice s kopljastim motivima, ovule i labudovi. Bršljan je sada srcolikog motiva izrađen u barbotin tehnici, dosta je pravilniji, i listovi se prikazuju na stražnju stranu, a grančica mu je valovita.⁷⁶ U samome prikazu vidi se utjecaj zapadnog obronka. Branko Kirigin prvi je koji primjećuje, u ovoj fazi, utjecaj apulskih radionica i radionica zapadnog

⁷⁵M. MIŠE, 2015., 35.

⁷⁶S. ROTROFF, 1991., 14-46.

obronka pa smatra da je isejska keramika, jedna od rijetkih u tome razdoblju, koja kombinira ideje dviju lončarskih industrija. On također smatra da je korištenje barbotin tehnike samostalna ideja isejskih majstora, ali ovu tvrdnju još nije moguće potvrditi. Pri kraju druge faze počinju se koristiti motivi koji dosada nisu spominjani, a pojavljuju se na isejskim enohojama tipa B1. Radi se o motivima šahovskih polja s nestajućim kvadratima, a zanimljivo je da su rađeni tehnikom urezivanja što je također nastalo pod utjecajem keramike zapadnog obronka.⁷⁷

3.4.3. TREĆA FAZA

Za vrijeme treće faze dekoracije koja počinje krajem 2. st. pr. Kr. dolazi do pojednostavljenja i sve manjeg broja motiva. Najčešći motiv u ovoj trećoj fazi su vertikalne i horizontalne crte koje se spajaju i tako tvore ukrasnu metopu. Spomenuta metopa najčešće se nalazi na razmeđu između gornjeg dijela tijela i ramena posude. Unutar nje nalazi se nacrtan znak X, a između njegovih crta nalaze se ucrtani krugovi bojani u bijeloj boji. Ovaj ukras najčešće je zabilježen na isejskim enohojama tipa C.⁷⁸ Što se tiče kanelura one polako nestaju, ali su i dalje prisutne na nekim posudama. Svakako treba spomenuti da Maja Miše, koja je detaljno obradila keramiku tipa *Gnathia*, smatra da se treća faza ne bi smjela pripisivati ovoj keramici već keramici s tradicijom ukrašavanja u *Gnathia* stilu. Razlog leži u tome što posude s ovakvom dekoracijom nisu zabilježene kod ove vrste, a povezuju se s isejskom sivo premazanom i helenističkom keramikom 2. i 1. stoljeća prije Krista.⁷⁹

3.5. KERAMIKA TIPA GNATHIA UNUTAR ARHEOLOŠKOG KONTEKSTA NA IOJ

Na istočnoj obali Jadrana imamo sličnu situaciju kao i u južnoj Italiji, odnosno imamo tri arheološka konteksta koja se ističu, a riječ je o nekropolama, svetištima i naseljima. U grčkoj koloniji Isi postoje dvije nekropole na kojima je pronađen ovaj materijal, Martvilo i Vlaška njiva. Nekropole su kopane u nekoliko arheoloških kampanja i dosta materijala izgubljeno je ili uništeno prilikom građevinskih aktivnosti, ali se iz onoga što je ostalo dalo zaključiti da je *Gnathia* zajedno s ostalom keramikom poput crveno figuralne,

⁷⁷S. ROTROFF, 1991., 14-46.

⁷⁸M. MIŠE, 2015., 36.

⁷⁹M. MIŠE, 2015., 37.

crveno premazane, sivo premazane činila veći dio grobnog inventara. Također, važno je naglasiti da je pronađeno najviše lokalne keramike ovog tipa, ali ima i dosta primjera importa iz južne Italije.⁸⁰ Od grčkih kolonija, tj. njihovih nekropola, treba spomenuti i antičku Butuu, današnju Budvu i Dirahij. Osim u grčkim kolonijama, keramika tipa *Gnathia* zabilježena je i u nekropolama domorodačkog stanovništva. U sjevernoj Dalmaciji imamo Nadin, Velu Mrdakovicu i Dragišić kod Šibenika, a njih ističem jer se tu zapravo najviše informacija moglo izvući o arheološkom kontekstu zbog objavljenih radova, koji su jedan od glavnih razloga zašto općenito i znamo malo o ovoj problematici.⁸¹

Što se tiče keramike iz naselja, kao što je već rečeno u prethodnom poglavlju, ta keramika većinom je pronađena u fragmentima, ali bitna je jer je zabilježena od samog sjevera pa sve do juga ove strane Jadrana. Dokumentirana je u helenističkim naseljima srednje Dalmacije poput Tragurija, Epetija, Resnika, Fara i Ise. Također je ima i u Rizonu i Ulcinijumu koji se nalaze nešto južnije. Unatoč podacima o njenom postojanju u tim naseljima, nemamo dovoljno informacija za dobivanje cjelokupne slike, radi male objavljenosti i arheoloških istraživanja u tijeku. Kao i kod domorodačkih nekropola, imamo sličnu situaciju i kod domorodačkih naselja od Istre pa sve do juga današnje Hrvatske, ali i južnije. Na brojnim lokalitetima diljem Hrvatske pronađeno je dosta ulomaka keramike tipa *Gnathia*, s izuzetkom srednje Dalmacije gdje je koncentracija materijala dosta manja u odnosu na ostala područja.⁸² U ovom slučaju, unatoč brojnijim podacima u radovima, nego kod nekropola, problem se javlja u samim radovima gdje se često nalaze nepotpune informacije prilikom istraživanja gdje je keramika pronađena u slojevima s ostalim materijalom kojeg se ne može usko datirati već se daje širi kronološki raspon.⁸³

Diomedova svetišta na Palagruži i na rtu Ploča te špilja Nakovana tri su svetišta na istočnoj obali Jadrana gdje je pronađena ova vrsta keramike. Na svakom od ovih lokaliteta zabilježena je veća količina ulomaka, ali se problem javlja kod njene datacije, pogotovo u Diomedovim svetištima koja su, kako već znamo, glavne postaje moreplovaca na istočnoj obali Jadrana. Naime, područje na kojemu je keramika pronađena, dosta je izmiješano radi kasnijih nadogradnji i čišćenja pa prilikom tih aktivnosti došlo je do miješanja arheološkog materijala iz prapovijesti i kasnijih razdoblja.⁸⁴ Zanimljivost koja razlikuje svetišta u Dalmaciji od onih s druge strane Jadrana je što su uočeni grafiti na nekoliko ulomaka, a ti

⁸⁰M. MIŠE, 2015., 20.

⁸¹M. MIŠE, 2015., 20-21.

⁸²M. MIŠE, 2015., 21-22.

⁸³M. MIŠE, 2010., 69-81.

⁸⁴L. ŠEŠELJ, 2009., 18-24.

grafiti zapravo su pisani zavjeti koje su ostavljali prilikom posvećivanja jadranskih svetišta.⁸⁵

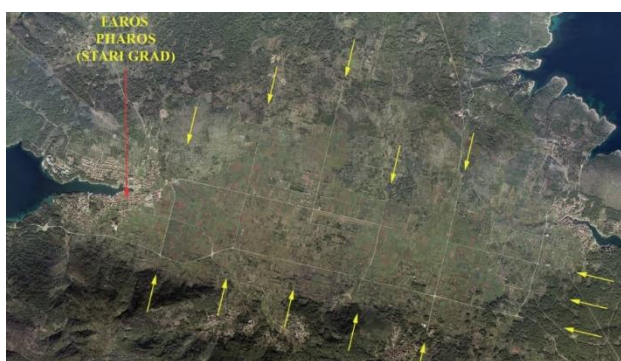
⁸⁵M. MIŠE, 2015., 23.

4. FAR I VEĆ OBRAĐENA KERAMIKA TIP A GNATHIA IZ FARA

4.1. FAR

Antički Far nalazi se na području današnjeg Starog Grada, a riječ je o koloniji koja je prema antičkim izvorima stvorena od strane Parana, 385/384. god. pr. Kr. Glavni izvor koji spominje njihov dolazak je Diodor. On u svome djelu govori kako su grčki kolonizatori protjerali domorodce na neko utvrđeno mjesto pa sagradili naselje i bedem oko njega na obali.⁸⁶ Što se tiče povijesti istraživanja, ona počinje s nagađanjima o lokaciji kolonije već u 16. st. pa do postepenih otkrivanja dijelova grada sve do danas, a iskapanja još uvijek traju. Brojni arheolozi i drugi znanstvenici dali su svoj danak prilikom razotkrivanja grada, a samo neki od njih su Šime Ljubić, Richard F. Burton, Ejnar Dyggve, Branimir Gabričević, Jakša Barbir, Mladen Nikolanci, Branko Kirigin i mnogi drugi.

Razlog naseljavanja ovog područja bili su odličan strateški i prometni položaj, povoljna klima, duga i zaštićena uvala kao i izvori pitke vode. Prilikom dolaska na otok, Parani zatječu snažnu domorodačku zajednicu koja je obitavala na tom teritoriju. Zahvaljujući Diodoru, sicilijском povjesničaru, znamo da je došlo do borbe s domorodcima, a to potvrđuju i ostatci dva natpisa, Farski tropej i Kalijin natpis. Prvi spominje otimanje oružja od domorodačkih zajednica dok Kalijin natpis spominje Kaliju koji je poginuo u pomorskoj bitci za zauzimanje Farosa. Potonji natpis pronađen je na Visu te se još uvijek vode polemike oko lokacije bitke koja je spomenuta, odnosno je li uopće riječ o Faru.⁸⁷

Slika 12: Pogled na Far i starogradsko polje (preuzeto iz: <https://starogradsko-polje.com/faros-i-faroska-hora/faros-i-faroska-hora/>)

⁸⁶B. KIRIGIN, 2004., 64-66.

⁸⁷B. KIRIGIN, 2004., 82-89.

Nakon osvajanja područja i istjerivanja domorodaca Grci kreću s gradnjom bedema i podjelom zemlje na području Starogradskog polja. Unutar naselja napravljena je organizacija prostora gdje su stambeni prostori, agora i svetišta razdijeljeni pravilnim rasterom ulica. Riječ je o ortogonalnoj mreži ulica, a podjela je kretala od dviju glavnih ulica. Postoje pretpostavke o lokaciji glavnih ulica, ali pošto još nismo upoznati s cjelovitim rasterom grada možda je bolje ne davati još nikakve zaključke.

Što se tiče bedema, postoji nekoliko lokacija na kojima su otkriveni ostatci, ali nigdje u potpunosti. Na lokaciji Remetin vrt, pronađen je spoj između južnog i istočnog bedema i istočna vrata grada širine 2.60 m koja su bila potpomognute kulama, tj. pronađena je jedna kula, ali vjerojatno se s druge strane nalazi druga. Južni bedem sačuvan je u segmentima i na većini otkrivenih dijelova sačuvan je samo u jednom ili dva reda. Jedino se ističe dio unutar Remetine kuće gdje je sačuvan u visini od 2 m pa se na njemu može vidjeti da je napravljen od velikih četvrtastih blokova u dva reda s ispunom od nabijenog kamena miješanog sa zemljom.⁸⁸ Donedavno nije bio poznat pravac zapadnih zidina, ali arheološkim istraživanjima 2021. i 2022. god., po prvi puta otkriven je i njegov segment, ali rezultati još nisu objavljeni. Pružanje sjevernog bedema još uvijek nije ubicirano.

Stambena arhitektura pratila je pravilan raster ulica. O ovoj temi najviše znamo zahvaljujući istraživanjima u Remetinom vrtu, ali to nije jedini lokalitet koji daje informacije o ovoj problematici. Kuće su bile parcijalno dvokatne s više prostorija, a imale su i trijem. Prostorije u sjevernom dijelu kuće bile su za stanovanje dok su one u južnom dijelu bile radionice. O javnim arhitekturama poput svetišta, teatra ili agore nemamo puno informacija, odnosno o njihovim lokacijama. Za agoru su postojale neke pretpostavke da bi se trebala nalaziti na sjecištu glavnih ulica, ali pošto i o njima nemamo potpune informacije, ona još uvijek nije pronađena.

Prilikom gradnje naselja, krenulo se i s pravilnom raspodjelom poljoprivrednih zemljišta u zaleđu Fara. Postupak je kretao od ishodišne točke u polju. Pomoću instrumenta grome napravila se parcelizacija, odnosno podjela na stadije, a svaki stadij ima 180 m u smjeru S-J i 5 stadija u smjeru I-Z. Prateći glavne pravce i podjelu, napravljeni su i putevi koji omeđuju parcele. Kao što je već kazano, svaka parcela obuhvaćala je 1x5 stadija, a skupni naziv je strigil. Unutar polja pronađeni su i kameni međaši koji potvrđuju podjelu zemljišta, a zanimljivo je da je ta parcelizacija ostala do dana današnjega, što dokazuje genijalnost antičkih Grka u pravilnoj raspodjeli zemljišta. Starogradska hora bila je zaštićena

⁸⁸B. KRIGIN, 2004., 74-75.

brdovitim predjelima sa sjeverne i južne strane na kojima su se nalazile osmatračnice, a najpoznatije su Maslinovik i Tor. Obje su sadržavale četvrtaste arhitekture napravljene od velikih megalitskih blokova. Smatra se da su glavne gospodarske grane bile poljoprivreda i stočarstvo. O poljoprivredi nemamo puno podataka, ali može se zaključiti da su glavne kulture bile vinova loza i masline.⁸⁹

Slika 13: Starogradsko polje (preuzeto iz:<https://www.yachtscroatia.hr/starogradsko-polje/>)

O nekropolama imamo malo podataka, ali sa sigurnošću može se reći da su one pratile grčki utjecaj i da su se nalazile izvan zidina grada. Jedna nekropola ubicirana je na lokalitetu Jurjevac, sa sjeverne strane uvale. Grobovi su građeni od pravokutnih ploča u obliku škrinja, a unutar njih nalazio se inhumirani pokojnik uz kojega je bilo i grobnih priloga.⁹⁰

Da je riječ o samostalnoj grčkoj koloniji svjedoči i kovanje novca na ovom području. Interesantno je da nisu korištene karakteristike kovanja s Para, već one iz Sirakuze. Pronađeno je dosta primjera novca od kojeg veća količina pripada brončanom, ali ima i mala količina srebrnog novca. Kod srebrnog novca na aversu nalazi se glava Zeusa s lovorovim vijencem dok se na reversu nalazi koza. Brončani novac kovao se od 4. do 2. st. pr. Kr. u nekoliko različitih tipova poput Zeus-koza, Dioniz-grozd, Artemida-koza te Perzefona koza.⁹¹

Većina keramičkih predmeta iz Fara pripada poznom klasičnom i helenističkom razdoblju. U razdoblju od 4. do 2. st. pr. Kr. importirana je velika količina predmeta iz Grčke

⁸⁹B. KIRIGIN, 2004., 102-118.

⁹⁰B. KIRIGIN, 2004., 184-185.

⁹¹B. KIRIGIN, 2004., 141-151.

te južne i sjeverne Italije, ali na prostoru grada postoje i dokazi lokalne produkcije keramike. Tu se prije svega misli na specifične oblike posuda i motiva, keramičarski škart, uništene dijelove peći, kalupe kao i glinene naslage na otoku koje su vrlo vjerojatno korištene u ovoj djelatnosti. Postoje snažne indicije da su proizvođene fine posude, kuhinjsko posuđe, pitosi, amfore i krovni crjepovi. Prema informacijama koje imamo, čini se da ta proizvodnja nije uključivala keramiku tipa *Gnathia*.⁹²

U propadanju Fara veliku je ulogu odigrao Demetrije Farski koji se proslavio svojim vojnim pothvatima u dvama ilirskim ratovima u kojima je Rim pobijedio, 229. i 219. god. pr. Kr. Nakon toga on vlada iz Farosa i postaje politički prevrtljiv što je predstavljalo veliku opasnost za Rim, stoga oni 219. god. pr. Kr. napadaju Demetrija i razaraju grad.⁹³ Postoji i kameni natpis poznat kao Farska psefizma koji je sačuvan u dva fragmenta, a napisan je na grčkom jeziku. Na ovom kamenom spomeniku spominje se kako Farani šalju delegaciju u Par da im pomognu u obnovi grada. Nakon ovih događanja kreće rimska dominacija na području današnjeg Starog Grada, ali sa zadržavanjem grčkih tradicija u početku.⁹⁴

4.2. POZNATI PRIMJERI KERAMIKE TIPGA GNATHIA IZ FARA

Prilikom brojnih istraživanja koja su vršena na prostoru nekadašnjeg Fara, pronađeni su brojni ulomci, ali i cjelovite posude. Primjeri pripadaju različitim razdobljima i tipovima, a među njima se ističe i mali broj primjera keramike tipa *Gnathia*. O pronađenim dijelovima posuda znamo ponajviše zahvaljujući Branki Migotti koja je u dva članka iz 1986. i 1989. objavila kataloge s tekstualnim opisima keramike koja se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu. Nažalost nemamo veliku količinu nalaza, ali mogu se vidjeti tragovi trgovine i razmjene jer većina njih pripada importima iz južne Italije. Koliko je do sada bilo poznato iz literature, nema primjera na ovom području koji se mogu pripisati lokalnoj produkciji Ise. Od tipova posuda koje su pronađene, prevladavaju pelike i enohoje, ali ima i ulomaka ostalih oblika.⁹⁵ Važno je spomenuti i da se svi dosadašnji primjeri ne samo iz Fara, nego većeg dijela istočne obale Jadrana pripisuju srednjoj i kasnoj keramici tipa *Gnathia*.

⁹²B. KIRIGIN, 2004., 173-153.

⁹³B. KIRIGIN, 2004., 187.

⁹⁴B. KIRIGIN, 2004., 202-211.

⁹⁵M. MIŠE, 2005., 39-43.

Slika 14: Pelika iz Fara (preuzeto iz: M. MIŠE, 2005., 41.)

5. OBRADA KERAMIKE TIPRA GNATHIA IZ FARA (NEOBJAVLJENI DIO)

5.1. ARHEOLOŠKI KONTEKST NALAZA I STATISTIČKE ANALIZE

Prilikom pisanja diplomskog rada i obrade materijala vezane uz njega proučeno je 88 ulomaka keramike tipa *Gnathia* pronađenih tijekom arheoloških istraživanja vršenih na nekoliko lokacija unutar i u samoj blizini nekadašnjeg Fara. Od 2010. do 2023. godine istraživani su Remetin vrt, Trg svetog Stjepana, Srinjo kola, Vagonj, Trafo i Gaga. U katalogu se nalazi i nekoliko ulomaka kojima se sa signatura nije moglo očitati mjesto pronalaska pa sam kao lokalitet naveo Stari Grad jer po godini istraživanja znamo da se sonda gdje je keramika pronađena nalazila unutar perimetra grada. Od arheološkog materijala ističu se dijagnostički dijelovi poput ručki kao i dna i vrhova posuda iz kojih je moguće napraviti tipološka, provenijencijska i kronološka određenja.

U poglavljima o arheološkom kontekstu južne Italije i istočne obale Jadrana spomenuto je kako postoji podjela unutar koje se smješta keramički materijal, a riječ je o nalazima unutar nekropola, naselja i svetišta. Također se spominju i problemi u tim podjelama, odnosno nedostatak publikacija i nedovoljne istraženosti koje bi potpomogle u određivanju i shvaćanju arheološkog konteksta pronađenog arheološkog materijala. Slična situacija događa se i s materijalom s lokaliteta iz Staroga Grada jer ne raspolažemo s objavljenim publikacijama već stručnim izvještajima s terena, ali se i iz njih može izvući dosta informacija.

Godine 2022. i 2023. vršena su zaštitna arheološka istraživanja u ulici Vagonj, u sklopu Projekta izgradnje vodno komunalne infrastrukture aglomeracija Jelsa - Vrboška - Stari Grad. U sondi 2 je 2022. pronađeno 11 ulomaka keramike tipa *Gnathia* (Kat.br.1-11). Prilikom istraživanja uočen je i komad zapadnog bedema Fara što je vrlo bitno jer se ovih 11 ulomaka nalazilo u slojevima (SJ 51,68,69,70) istočno od bedema, odnosno unutar naselja. U izvještaju su svi slojevi opisani kao nasip, ispunjeni sitnim kamenjem i pokretnim materijalom. Od pokretnog materijala ima dosta fragmentirane keramike koja se smješta u različita razdoblja.⁹⁶ Iz navedenoga da se zaključiti da primjere iz sonde 2 možemo smjestiti unutar naselja, ali ne možemo odrediti detaljniji arheološki kontekst jer je riječ o nasipnim slojevima. Slična situacija događa se i u sondi 10A koja je istraživana 2023. godine. Ulomci (Kat.br.12-28) su pronađeni unutar SJ03 koji je opisan kao antički nasip unutar kojega je

⁹⁶M. UGARKOVIĆ et. al., 2022., 26-28.

pronađeno dosta rimske i grčke keramike. Kasnijim iskapanjima utvrđeno je postojanje kamenih struktura, odnosno prostorija koje se pripisuju grčkom Faru, ali se sloj SJ03 nalazi iznad njih, odnosno mlađi je.⁹⁷ Sonda jest smještena unutar bedema grada, ali zaključak je isti kao i kod prethodno spomenute.

U sklopu istog projekta vršena su istraživanja i na Trgu svetog Stjepana 2022. godine. U sondi 3, unutar SJ-a 70, pronađeno je 11 ulomaka (Kat.br.29-39). Sonda je bila dužine 25 metara pa se iz tog razloga, ali i opsežne stratigrafske situacije koja se proteže od srednjeg vijeka do antike moglo zabilježiti i do 125 SJ-eva. SJ70 sloj je crvene zemlje u kojoj je pronađena veća količina raznovrsne keramike.⁹⁸ Situacija je slična kao i u Vagonju, ne može se odrediti uži arheološki kontekst, ali radi pozicije sonde unutar bedema (iako nemamo u potpunosti očuvan bedem grada, može se pratiti njegovo kretanje i otprilike odrediti perimetar antičkog grada), materijal smještamo unutar naselja.

Remetin vrt možda je najpoznatiji lokalitet na otoku Hvaru, odnosno najbolje istražen. Iako imamo publikacije koje su objavljene u vezi njega, materijal iz ovog diplomskog nije obuhvaćen u njima jer je zadnja objava iz istraživanja do 2009. godine. Arheološka istraživanja vršena su 2010., 2011., 2012. i 2013. godine. Istraživanja su obuhvatila komplekse D,L,P, R-I unutar kojih je pronađeno 18 ulomaka keramike tipa *Gnathia* (Kat.br.40-57). Svi kompleksi se nalaze unutar grada, odnosno unutar bedema, osim kompleksa R-I koji se nalazi uz sami bedem, ali s vanjske strane.⁹⁹ Materijal s lokaliteta smješta se unutar naselja, ali kao i kod prethodnih, ne možemo odrediti točniji arheološki kontekst. Iz arheoloških izvještaja izvučene su osnovne informacije, ali nemamo detaljniju sliku.

Nedaleko od prethodno spomenutog lokaliteta, 2017. godine vršeno je zaštitno istraživanje na poziciji nekadašnje transformatorske stanice. Od prije poznajemo južni bedem grada, stoga se otvorila sonda uz njegovo južno lice. Među materijalom izdvojeno je i 17 ulomaka keramike tipa *Gnathia* (Kat.br.58-74). Za razliku od prijašnjih ulomaka, ove ne možemo smjestiti u okviru grada, makar se nalaze uz sami bedem.¹⁰⁰

Sonda 2 u Srinjoj Koli spojena je s onom iz Vagonja pa postaje dijelom istraživanja u sklopu istog projekta 2022. godine. Prilikom istraživanja pronađena su dva ulomka *Gnathia* keramike (Kat.br.86,87) unutar nasipnog sloja ispunjenog kuhinjskom i finom

⁹⁷M. UGARKOVIĆ et. al., 2023., 10-14.

⁹⁸M. UGARKOVIĆ, et. al., 2022., 44.

⁹⁹S. POPOVIĆ et.al. 2012., 1-18.

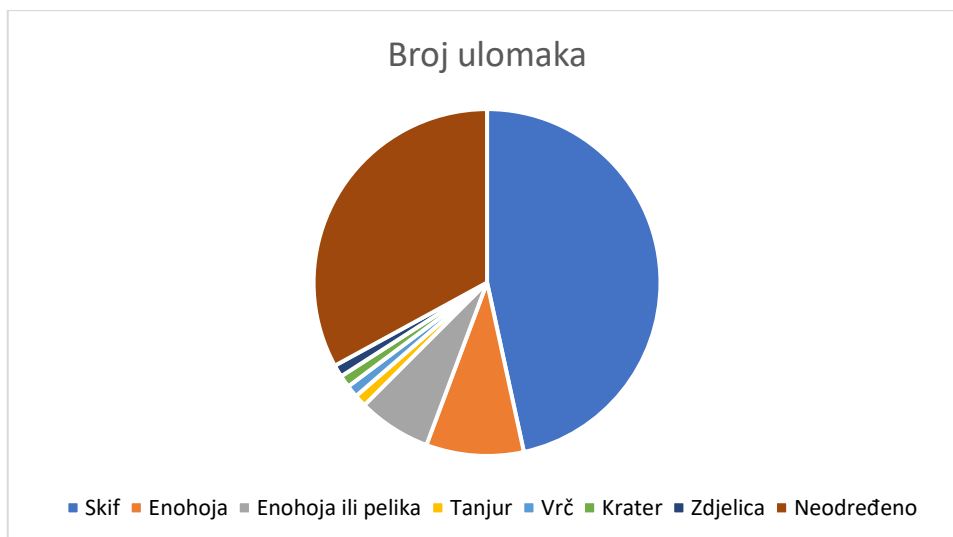
¹⁰⁰A. DEVLAKHOVIĆ, 2017., 17.

keramikom. Što se tiče arheološkog konteksta, nije ga moguće odrediti jer se ova sonda nalazila sjevernije od bilo kojeg poznatog dijela bedema grada. Moguće da se to promijeni pronalaskom sjevernog dijela zidina grada u budućim istraživanjima.

Posljednji ulomak iz kataloga (Kat.br.88) pronađen je prilikom arheoloških istraživanja 2022. na lokalitetu Gaga. Ulomak je pronađen na jednome od zidova objekta koji je istražen na toj lokaciji, ali se u izvještaju spominje da je pronađeno još materijala u blizini strukture i ne može se odrediti odnos između objekta i pokretnog materijala.¹⁰¹ Također važno je naglasiti da se ovaj objekt nalazi izvan zidina grada, stoga ne možemo odrediti točan arheološki kontekst. U katalogu može se vidjeti da za neke ulomke (Kat.br.75-85) kao lokalitet stoji Stari Grad, a razlog je što ne znam točne pozicije sonde koje su istraživane stoga u ovom poglavlju neću pisati o njima.

Svi primjeri koji su pronađeni korišteni su za konzumaciju pića i hrane. Radeći statistiku na temelju tipologije, utvrđeno je da 47% obrađenog materijala pripada skifima, nedijagnostičkih primjera ima 33%, enojoja 9 %, enojoja ili pelika 7% i po jedan ulomak tanjura, kratera, zdjelice i vrča zajedno daju 4%. U drugu kategoriju po brojnosti, spadaju ulomci, najčešće središnjeg dijela tijela posude koji su fragmentirani i iz njih se ne mogu izvući podatci koji bi pomogli u prepoznavanju posude, ali svojom brojnošću dokazuju da je ova vrsta keramike korištena svakodnevno od strane stanovništva Fara. Prilikom obrade utvrđeno je da svi primjeri pripadaju srednjoj i kasnoj *Gnathia* keramici. Glavna razlika između ove dvije razvojne faze što je u srednjoj fazi imamo umanjene motive koji se nalaze u gornjem dijelu tijela posude ili na vratu, dok u kasnoj fazi imamo pojavu kanelura koje zauzimaju veći dio posude, a dodatni motivi su smješteni u gornjem dijelu.

¹⁰¹E. VISKOVIĆ et. al. 2022., 7.

Slika 15: Graf 1

5.2. TIPOLOGIJA, MORFOLOGIJA I DEKORACIJA ULOMAKA IZ FARA

U daljnjem dijelu rada svaki prethodno spomenuti oblik posude bit će zasebno obrađen. Na temelju morfoloških i dekoracijskih karakteristika utvrdit ću atribuciju, provenijenciju i kronologiju kako bih na taj način prikazao razvojni put posuda, ali i trgovinu i razmjenu između stanovništva Fara s produkcijskim centrima na istočnoj i zapadnoj strani Jadrana. „Problem“ koji se javlja prilikom obrade primjera iz kataloga je taj što su sve mali ulomci iz kojih se ne mogu baš vidjeti promjene koje su se događale u razvoju, ali unatoč tome, postoje određene morfološke karakteristike poput debljine stijenke, različitih tipova ručaka i slično po kojima se jasno može vidjeti o kojim tipovima lončarije je riječ pa se može odrediti njihova provenijencija i atribucija. S druge strane imamo dekoraciju koja uvelike pomaže u raspoznavanju, pogotovo jer je riječ o helenističkoj slikanoj keramici. Također ću analogijama sa susjednih lokaliteta, osim sličnosti u pojedinim posudama, prikazati da je *Gnathia* keramika bila sastavni repertoar stolnog posuđa u kućanstvima na ovim prostorima u razdoblju od 4. do 2. st. pr. Kr.

5.2.1. ENOHOJE

Riječ je o posudama koje su služile za držanje pića i ulijevanje u čaše, a poznate su po niskoj nozi, zaobljenom tijelu na kojem se nalazi ručka i trolisnom izljevu. Kroz različite faze produkcije mijenjale su svoj oblik, ali forma posude i uloga je ostala ista. Katalog nalaza

sadrži desetak ulomaka koji se mogu, zahvaljujući svojim morfološkim i dekoracijskim karakteristikama, detaljnije obraditi.

Svi primjeri imaju tanke i elegantne stijenke čija debljina varira između 0,5 i 0,8 cm. Stanje očuvanosti odredilo je da dekorativni detalji budu više iskoristivi za produkcijsku odredbu nego sam oblik. Ipak, dva ulomka se izdvajaju (Kat.br. 44 i 46) koji svojim odlikama omogućuju određivanje centra proizvodnje te kronologije. Naime, riječ je o dvjema ručkama enohoja koje imaju šiljasti završetak, a obje se pripisuju kasnoj fazi isejske produkcije. Jedina razlika među njima je što je prvi primjer (Kat.br. 44) jednostavna ručka s šiljastim završetkom koja se datira u 2. st. pr. Kr. dok je druga (Kat.br.46) trakasta ručka s istim završetkom, ali nešto je masivnija i datira se na kraj 3. ili prvu polovicu 2. st. pr. Kr. Ovi primjeri prate trend koji se događa u posljednjoj fazi isejske produkcije kada posude dobivaju preinake poput srcolikog tijela, visoke stope i slično.¹⁰² Kod južnoitalskih primjera u ovoj fazi vrhovi puno češće završavaju životinjskim prikazima. Za oba primjera analogije mogu se vući s onima iz starog fonda Arheološkog muzeja u Splitu i mogu se vidjeti u katalogu nalaza u doktorskom radu Maje Miše.¹⁰³ Također je na Vlačkoj Njivi u grobnici 220 pronađena enohoja sa sličnim završetkom kao drugo spomenuta.¹⁰⁴

Slika 16: Kat.br. 44

Slika 17: Kat.br. 46

Ostali ulomci (Kat.br.1,2,3,13,14,49) mogu se detaljnije obraditi proučavajući njihovu dekoraciju. Prvi primjer (Kat.br.1) ulomak je tijela enohoje na kojem se vidi crno naslikani motiv u negativu, a riječ je o grančici iznad koje se nalaze crni krugovi. Navedeni motiv sugerira kako je riječ o posudi proizvedenoj u Tarantu u razdoblju srednje apulske

¹⁰²M. MIŠE, 2013., 123.

¹⁰³M. MIŠE, 2015., 240-270.

¹⁰⁴M. UGARKOVIĆ, 2019.,76.

proizvodnje datirane u kasno 4. st. pr. Kr. Tada se pak vegetabilni motivi ovog tipa pojavljuju sve češće i zauzimaju male dijelove tijela. Na prostoru južne Italije pronađeno je nekoliko enojoja s istim motivom datiranih u isto vrijeme, a pripisuju se skupini „*ramo secco con foglie a punti*“ čije mjesto proizvodnje je Tarant. Kod nas je sličan primjer pronađen u grobu 168 na Vlaškoj Njivi.¹⁰⁵ Od ostalih ulomaka, njih tri mogu se skupno opisati (Kat.br. 3,13,14). Riječ je o ulomcima središnjeg dijela tijela enojoja koje se pripisuju kasnoj apulskoj proizvodnji odnosno datiraju se u razdoblje od kraja 4. do početka 2. st. pr. Kr. Kod sva tri primjera vidi se podjela u dva reda kanelura između kojih se nalazi niz zakrivljenih motiva i dobro očuvani crni premaz. Glavni razlog zašto se smještaju u kasnu apulsku fazu proizvodnje je pojava kanelura, ali od jednake je važnosti i pojava jednostavnih zakrivljenih crtica koje mogu biti bojane (Kat.br. 13 i 14) ili u negativu (Kat.br. 3). Ovakva dekoracija, odnosno podjela u dva reda kanelura i zakrivljene crtice u boji ili negativu, također se mogu vidjeti u starome fondu splitskog muzeja.¹⁰⁶

Slika 18: Kat.br. 1

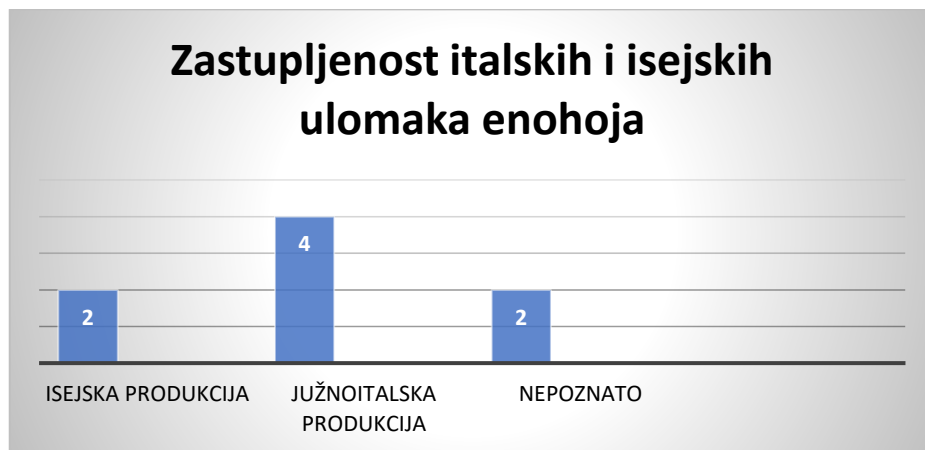

Slika 19: Kat.br 3

Uzevši u obzir sve navedeno može se kazati da enojoje iz Fara prate trend istočne obale Jadrana, odnosno da su jedan od tri najučestalija oblika keramike tipa *Gnathia* koje su korištene u svakodnevnicima. Zahvaljujući mogućnosti datiranja, uočeno je da je postojala aktivna trgovina ove kolonije s južnom Italijom i Isom u razdoblju od kraja 4. do početka 2. st. pr. Kr.

¹⁰⁵M. UGARKOVIĆ, 2019., 74.

¹⁰⁶M. MIŠE, 2015., 65-156.

Slika 20: Graf 2

5.2.2. SKIFI

Skif je puno češće zabilježen oblik među materijalom uzetim za obradu u ovom radu, ali i općenito, što nije čudno s obzirom na njegovu namjenu. Riječ je također o otvorenim posudama za piće koje su intenzivno korištene na području južne Italije, ali i istočnog Jadrana.¹⁰⁷ Kod ove vrste keramike postoji nekoliko varijacija, ali svi se ističu po dvjema ručkama te polu-loptastom tijelu koje leži na stopi, a može imati i nogu. U katalogu se nalazi 40 ulomaka koje ću pokušati obraditi po istom principu kao i enohoje.

Nekoliko njih može se obraditi na temelju morfoloških karakteristika (Kat.br. 40,42,50), ali prije toga samo treba naglasiti da debljina stijenke kod ovog oblika posude varira između 0,3 i 0,6 cm. Što se tiče prijašnje navedenih, riječ je o 3 ulomka skifa koji označavaju donji dio posude od kojih jedan pripada Kasnoj kanuzijskoj produkciji i datira se u 3. st.pr. Kr. (Kat.br.42), a dva kasnoj isejskoj produkciji (Kat.br.40,50) pa se datiraju u kraj 3. i 2. st. pr. Kr. Glavna razlika između ova dva komada keramike je, osim oblika tijela, to što se u prvoj spomenutoj tijelo spušta u profiliranu stopu, dok se kod isejskih primjera ono prvo spušta na izduženu nogu koja leži na profiliranoj stopi. Ta razlika vrlo je bitna jer u produkciji južne Italije nema keramičkih primjera s visokom nogom, a kod ovih primjera se to jasno vidi.¹⁰⁸ Za isejske primjere, analogije se mogu vući sa skifima pronađenim na

¹⁰⁷M. MIŠE, 2015., 34.

¹⁰⁸M. MIŠE, 2015., 34.

Vlaškoj Njivi u grobovima 54 i 212.¹⁰⁹ Slični Kasno kanuzijski skifi mogu se vidjeti u katalogu nalaza Maje Miše, odnosno u njenom doktorskom radu.¹¹⁰

Slika 21: Kat.br. 42

Slika 22: Kat.br. 50

Skifi kao najučestaliji tip posuda iz Staroga Grada, imaju i najširi opseg ukrašavanja keramike tipa *Gnathia*. Svi ulomci koji se nalaze u katalogu, a pripadaju ovom tipu posuda smještaju se ili u kasnu isejsku ili u kasnu italsku fazu proizvodnje. Unatoč tome da je većina njih mala i nema neke posebne karakteristike kojima bi im odredio točnu provenijenciju, svi imaju na svome tijelu crni premaz i kanelure koje su u početku korištenja rjeđe postavljane, a kasnije gušće.¹¹¹ Ova dva načina najučestalija su vrsta dekoriranja u razdoblju od kraja 4. do početka 2. st. pr. Kr., ali ne i jedina, jer se na tim istim ulomcima mogu vidjeti i još neka obilježja u dekoriranju za keramiku tipa *Gnathia*, a to su crvene ili bijele linije koje su okruživale jedan dio posude. Te linije mogu biti deblje ili tanje.

¹⁰⁹M. UGARKOVIĆ, 2019., 176 i 79.

¹¹⁰M. MIŠE, 2015., 209-235.

¹¹¹M. MIŠE, 2015., 5.

Slika 23: Kat.br 79

Slika 24: Kat.br. 47

Iz te kasne faze postoji desetak primjera kojima se može odrediti i atribucija i provenijencija, unatoč tomu da imamo samo dio posude. Prije nego što ih opišem treba naglasiti da se u kasnijem dijelu srednje, i u kasnoj fazi italske produkcije nije moglo izdvojiti pojedinog slikara po njegovim tehnikama, već se odvajalo u grupe koje su imale zajedničke karakteristike u ukrašavanju posude.¹¹² U katalogu su importirani primjeri koji se pripisuju dvjema italskim grupama, a riječ je o Kasnoj kanuzijskoj grupi i RPR (Ribbed with Palmette Rosette group) koja se razvila iz prethodno navedene kao podgrupa.¹¹³ Repertoar ulomaka koji pripada ovim grupama datira se u 3.st. pr. Kr.

Prvi ulomak je skif s vidljivim kanelurama, loše sačuvanim premazom i točkastom dekoracijom poviše (Kat.br.10). Naime, točkasti ukrasi između dvije crvene linije poviše kanelura čest su primjer, stoga se bez dvojbe ovaj skif pripisuje Kasnoj kanuzijskoj grupi.¹¹⁴ Sljedeći je nešto veći ulomak skifa iz iste grupe (Kat.br.12) na kojem je puno bolje očuvani premaz crne boje, kanelure su pravilno i gusto raspoređene, a iznad njih se nalaze zakrivljene crne crtice. Ti motivi zapravo su najčešći motiv grupe, a smatra se da su ga tadašnji majstori preuzeli s posuda koje su im prethodile, a riječ je o Dunedin grupi koja je bila aktivna u srednjoj fazi.¹¹⁵ Sličan dekor je i na sljedećem ulomku (Kat.br.30). Tu se vidi dobro sačuvan crni premaz, pravilno raspoređene kanelure, crvena zadebljana linija koja ide preko njihovih vrhova i zakrivljene debele crte iznad svega. Jedina razlika između tih ulomaka je što su kod prvog crne tanke crtice, a kod drugog debele bijele, ali oba primjera dosta su česta i prikazuju

¹¹²M. MIŠE, 2015., 5.

¹¹³J. GREEN, 2001., 63.

¹¹⁴M. MIŠE, 2015., 28.

¹¹⁵M. MIŠE, 2015., 6.

jednostavnu dekoraciju rađenu u ovoj grupi. Analogije za drugi primjer se mogu vući sa skifom iz grobnice 2, dok za treći sa skifom iz grobnice 5/6, a oba se nalaze na Kopili.¹¹⁶

Slika 25: Kat.br.12

Slika 26: Kat.br.30

Dva veća ulomka skifa ili enohoje (Kat.br.63,73) vjerojatno pripadaju istoj posudi, ali nije ih moguće spojiti, a također se pripisuju ovoj grupi. Više se ističu po morfološkim osobinama nego po dekoraciji, ali isto je dobro spomenuti da su im kanelure raspoređene u dva reda, a između je prostor za motive kojih nažalost nema i svakako bi pomogli još više u identifikaciji. Premaz je slabo očuvan na tijelu posude, ali je dobro vidljiv u dijelu gdje se stopa spaja s tijelom. U katalogu postoji još nekoliko primjera koji se možda mogu po sličnim motivima staviti pod istu provenijenciju, ali radi nedostatka dekora bolje ih je uzeti s dozom opreza (Kat.br.47,60,61,87). Prethodni oprez posebno se odnosi na sličnost u dekoraciji između Kasno kanuzijske grupe i isejskih proizvoda, ali to zapravo ne čudi jer se početna faza dekoriranja isejskih proizvoda ne razlikuje toliko od navedene, dapače, od nje i preuzima dio motiva.¹¹⁷

Tri ulomka sa sigurnošću se mogu pripisati RPR grupi, odnosno podgrupi Kasno kanuzijske grupe (Kat.br.31,58,59). Riječ je o ulomcima skifa koji imaju vertikalne kanelure i crni premaz. Prepoznatljivi su po metopi, odnosno kvadratnome prostoru koji na jednome dijelu tijela zamjenjuje kanelure i unutar njega često se nalaze motivi ptica ili palmete oslikane bijelom bojom.¹¹⁸ Kod jednog od primjera (Kat.br.31) vidi se samo dio metope s

¹¹⁶D. RADIĆ et al., 2017., 161 i 198.

¹¹⁷M. MIŠE, 2015., 34.

¹¹⁸M. MIŠE, 2015., 6.

tragovima bijele boje, ali to je dovoljno za određivanje provenijencije i atribucije. Vrlo vjerojatno se u ostatku metope krije oslikani motiv. Primjer (Kat.br.58) ima na sebi sačuvan ostatak metalne žice koja je vjerojatno služila za popravljanje posude nakon slučajnog razbijanja. Za analogije možda nije potrebno odvajati već samo navesti neke lokalitete koji je također imaju. Imamo primjere iz starog fonda Fara, iz obje nekropole na Visu, Bribira, Kopile i mnogih drugih.¹¹⁹

Slika 27: Kat.br. 31

Iz navedenoga se može vidjeti da je skif najučestaliji oblik nalaza iz repertoara keramike tipa *Gnathia*. Od italskog importa ističu se primjeri Kasno kanuzijske grupe i RPR podgrupe, ali ima i nekoliko primjera isejskih proizvoda iz kasne produkcijske faze. Većina dijagnostičkih primjera se datira u 3. i poč. 2. st. pr. Kr. S druge strane imamo i primjere kojima se nije mogla odrediti provenijencija, ali radi uočavanja kanelura, sa sigurnošću ih se može atribuirati u kasnu produkcijsku fazu, odnosno od kraja 4. do 2. st. pr. Kr., bila ona isejska ili italaska.

¹¹⁹M. UGARKOVIĆ, 2021., 165.

Slika 28: Graf 3

5.2.3. MOGUĆE PELIKE

Pelike su treći najučestaliji oblik posude među keramikom tipa *Gnathia* na istočnoj i zapadnoj obali Jadrana, ali nažalost, među ovdje obrađenim materijalom nema primjera koji bi im se sa sigurnošću mogli pripisati. Riječ je o posudama za držanje pića koje imaju dvije ručke te loptasto tijelo koje leži na stopi. Imamo tri ulomka (Kat.br. 36,52,77) središnjeg dijela tijela posude za koje ne znamo je li pripadaju enohojama ili pelikama. Naime, i jedne i druge imaju tanke i elegantne stijenke slične debljine i središnji dio tijela koji je loptast, stoga se ne može odrediti sa sigurnošću tipologija. U ovim primjerima dosta dobro se vidi problematika rada s fragmentiranim dijelovima posude, pogotovo ako imaju sličan način dekora i oblik tijela. Sva tri primjera mogu se po dekoraciji atribuirati u kasnu *Gnathiu*, a razlog je pojava vertikalnih kanelura. Kod dva primjera podijeljene su u dva reda, dok kod ulomka (Kat.br 52) su u jednom redu i otisak od ručke oslikan je crnom bojom. Nažalost nema dodatnih motiva koje bi potvrdile provenijenciju i tip posude, ali nam prikazani dekor pomaže u datiranju u razdoblje od kraja 4. do početka 2. st. pr. Kr.

Slika 29: Kat.br. 77

Slika 30: Kat.br. 36

5.2.4. OSTALI OBLICI

U katalogu nalaza postoje još četiri ulomka kojima se morfološkim osobinama može odrediti oblik posude (Kat.br. 6, 51, 57, 65). Prvi ulomak zapravo je dio vrča koji se datira od kraja 4. do početka 2. st. pr. Kr., a jedini razlog zašto to smatram jest debljina stijenke koja iznosi 1,2 cm i ne ulazi u sferu ostalih posuda iz kataloga.

Slika 31: Kat.br. 6

Što se tiče drugog ulomka, riječ je o dijelu tanjura koji je gotovo pa jednak onome pronađenome na Vlaškoj Njivi prilikom istraživanja groba, a datira se u 3. st. pr. Kr.¹²⁰ Sigurno je riječ o ovoj posudi jer njegov obod uzdiže se i ide prema vani što je zapravo poznato samo kod ovog oblika keramike tipa *Gnathia*.

¹²⁰M. UGARKOVIĆ, 2019., 81.

Slika 32: Kat.br. 51

Treći je, vrlo vjerojatno, veći ulomak središnjeg dijela tijela kratera s vertikalnim kanelurama u dva reda i dobro sačuvanim crnim premazom s obje strane stijenke. Iako ne možemo sa sigurnošću potvrditi oblik, riječ je o nešto većem ulomku čija debljina stijenke iznosi 0,9 cm. Datira se u razdoblje između kraja 4. i poč. 2. st. pr. Kr.

Slika 33: Kat.br.57

Posljednji primjer kojeg je moguće odrediti i obraditi ulomak je gornjeg dijela tijela zdjelice (Kat.br. 65) na kojem su vidljive vertikalne kanelure i dobro sačuvani crni premaz. Pripisuje se Kasnoj kanuzijskoj grupi i datira se u 3. st. pr. Kr. Ovo nije nimalo čudno jer zdjelice kao i još neki oblici posuda postaju sve popularniji u kasnoj fazi italske produkcije.¹²¹

¹²¹M. MIŠE, 2015., 28-29.

Slika 34: Kat.br. 65

6. ZAKLJUČAK

Gnathia je vrsta helenističke keramike koja svoje početke doživljava na prostoru Apulije u 4. st. pr. Kr. Glavni centar proizvodnje bio je Tarant, a kasnije se produkcija širi po ostalim dijelovima, ne samo Italije, već i istočne obale Jadrana. Na ovim prostorima ubicirana je samo jedna radionica, a riječ je onoj u Isi. Najviše pitanja vezana uz ovu keramiku vrti se oko kronologije, odnosno prestanka proizvodnje. Za područje južne Italije kao donju granicu uzima se poč. 2. st. pr. Kr., dok isejska proizvodnja po nekima traje sve do kraja 2. st. pr. Kr., ali oba datuma moraju se uzimati s dozom opreza. Postoji određena količina keramike iz nekadašnjeg Fara koja je poznata od prije, stoga ova obrađena u radu je samo dodatak za bolje shvaćanje njenog prisustva u ovome gradu. Obrađeno je 88 ulomaka pronađenih prilikom arheoloških istraživanja vršenih od 2010. do 2023. godine na lokalitetima Vagonj, Trg svetog Stjepana, Srinjo kola, Remetin vrt, Trafo i Gaga. Primjeri su većinom pronađeni unutar nasipnih slojeva s ostalom keramikom stoga se ne može izvući dublji arheološki kontekst osim onoga da je većina ulomaka pronađena unutar grada. Među materijalom imamo enohoje, skife, moguće pelike i po jedan primjer kratera, tanjura i zdjelice. Na temelju morfoloških osobina i dekoracije za neke se primjere, iako su samo ulomci, uspjelo dokazati odakle potječu pa tako imamo one iz Apulije koji pripadaju KKG i RPR grupama, ali i onih koji su rađeni nedaleko od Fara, odnosno u Isi. Za većinu primjera nije se mogla odrediti provenijencija, ali je atribucija u kasnu fazu proizvodnje i to zahvaljujući kanelurama i crnom premazu koji su jasni pokazatelji ove vrste lončarije. Samo se jedan primjer zahvaljujući analogijama pripisao srednjoj fazi proizvodnje. Prema količini pronađenog materijala možemo zaključiti da je keramika tipa *Gnathia* bila sastavni dio stolnog posuđa stanovnika Fara. Nadalje, datiranjem i obradom primjera iz rada može se uočiti da je u Faru bila slična situacija kao i u još nekim mjestima na istočnom Jadranu, odnosno da je postojala aktivna trgovina i razmjena s južnom Italijom, pogotovo Apulijom i susjednom kolonijom u razdoblju od 4. do 2. st. pr. Kr.

7. KATALOG

	<p>Kat. br.: 1</p> <p>Dimenzije: šir. 8cm, vis. 5,5cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Enohoja</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 51)</p> <p>Provenijencija: Tarant</p> <p>Atribucija: Srednje apulska proizvodnja</p> <p>Kronologija: Poodmaklo i kasno 4. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak gornjeg dijela tijela enohoje s naslikanim motivom grana iznad kojih se nalaze motivi krugova. Motivi su očuvani u negativu.</p>
	<p>Kat. br.: 2</p> <p>Dimenzije: šir. 8cm, vis. 8cm, deb. 0,8cm</p> <p>Tip: Enohoja</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 51)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj. 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak središnjeg dijela tijela posude na kojem se vide vertikalne kanelure te poviše njih motivi jednostavnih zakrivljenih linija. Crni premaz dobro sačuvan.</p>
	<p>Kat. br.: 3</p> <p>Dimenzije: šir. 4,4cm, vis. 6cm, deb. 0,8cm</p> <p>Tip: Enohoja</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 51)</p> <p>Provenijencija: Apulija</p> <p>Atribucija: Kasna apulska proizvodnja</p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2.. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak središnjeg dijela tijela enohoje s vertikalnim kanelurama u dva dijela između kojih je glatka traka s naslikanim zakrivljenim motivima očuvanim u negativu. Crni premaz djelomično sačuvan</p>

	<p>Kat. br.: 4</p> <p>Dimenzije: šir. 8,5cm, vis. 7cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 51)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i dobro očuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 5</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 2cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 51)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama te loše sačuvanim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 6</p> <p>Dimenzije: šir. 5,4cm, vis. 6cm, deb. 1,2cm</p> <p>Tip: Vrč</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 51)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama te ostacima smeđeg premaza.</p>
	<p>Kat. br.: 7</p> <p>Dimenzije: šir. 2,7cm, vis. 2,1cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 51)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama te loše sačuvanim premazom.</p>

	<p>Kat. br.: 8</p> <p>Dimenzije: šir. 2,9cm, vis. 3,6cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 68)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i dobro očuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 9</p> <p>Dimenzije: šir. 2,9cm, vis. 3,6cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 69)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i dobro očuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 10</p> <p>Dimenzije: šir. 4cm, vis. 3cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij</p> <p>Atribucija: KKG</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s jednostavnim točkastim motivima iznad vertikalnih kanelura i loše sačuvanim premazom.</p>

	<p>Kat. br.: 11</p> <p>Dimenzije: šir. 2,5cm, vis. 2,5cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip:?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2022.) (Sonda 2 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija:?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i djelomično sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 12</p> <p>Dimenzije: šir. 6cm, vis. 6,7cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij</p> <p>Atribucija: KKG</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa sa zakrivljenim crticama poviše vertikalnih kanelura i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 13</p> <p>Dimenzije: šir. 5,3cm, vis. 7cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: Enohoja</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: Apulija</p> <p>Atribucija: Kasna apulijska proizvodnja</p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela enohoje s očuvanim vertikalnim kanelurama u dva reda između kojih se nalazi glatka linija unutar koje se nalaze crveno obojane krive linije. Crni premaz dobro sačuvan.</p>

	<p>Kat. br.: 14</p> <p>Dimenzije: šir. 6,2 cm, vis. 6cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: Enohoja</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: Apulija</p> <p>Atribucija: Kasna apulijska proizvodnja</p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela enohoje s očuvanim vertikalnim kanelurama u dva reda između kojih se nalazi glatka linija unutar koje se nalaze crveno obojane krive linije. Crni premaz dobro sačuvan.</p>
	<p>Kat. br.: 15</p> <p>Dimenzije: šir. 7,3cm, vis. 8cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vidljivim vertikalnim kanelurama i dobro sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 16</p> <p>Dimenzije: šir. 6cm, vis. 5cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak donjeg dijela tijela skifa s vidljivim vertikalnim kanelurama koje se pružaju prema gornjem dijelu posude i glatkim crnim premazom. Također se vidi i dio koji je nepremazan.</p>

	<p>Kat. br.: 17</p> <p>Dimenzije: šir. 5,4cm, vis. 4,6cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. - poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak donjeg dijela tijela posude s vertikalnim kanelurama i djelomično sačuvanim crnim premazom. Također se vidi i dio koji je nepremazan</p>
	<p>Kat. br.: 18</p> <p>Dimenzije: šir. 4,8cm, vis. 4,7cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. poč. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i dobro sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 19</p> <p>Dimenzije: šir. 7,3cm, vis. 3,5cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela keramike tipa <i>Gnathia</i> s vidljivim vertikalnim kanelurama, ali bez premaza i dodatnih obilježja koji bi pomogli u identifikaciji.</p>

	<p>Kat. br.: 20</p> <p>Dimenzije: šir. 4,5cm, vis. 3,6cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj. 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 21</p> <p>Dimenzije: šir. 6cm, vis. 2,5cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna apulska proizvodnja</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude s crnim premazom, vertikalnim kanelurama te crvenom linijom bez dodatnih karakteristika za identifikaciju.</p>
	<p>Kat. br.: 22</p> <p>Dimenzije: šir. 3,4cm, vis. 3,5cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 23</p> <p>Dimenzije: šir. 3,8cm, vis. 3,5cm, deb. 0,9cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p>

	<p>Kratak opis: Ulomak tijela keramike sa širokim vertikalnim kanelurama i smeđim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 24 Dimenzije: šir. 2cm, vis. 2,7cm, deb. 0,3cm Tip: ? Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03) Provenijencija: ? Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i> Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr. Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 25 Dimenzije: šir. 2,3cm, vis. 2,3cm, deb. 0,8cm Tip: ? Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03) Provenijencija: ? Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i> Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr. Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 26 Dimenzije: šir. 2,6cm, vis. 3,3cm, deb. 0,5cm Tip: ? Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03) Provenijencija: ? Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i> Kronologija: kraj 4. st. – poč. 2. st. pr. Kr. Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i loše sačuvanim crnim premazom.</p>

	<p>Kat. br.: 27</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 2cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i djelomično sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 28</p> <p>Dimenzije: šir. 3,3cm, vis. 2,1cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Vagonj (2023.) (Sonda 10A-SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 29</p> <p>Dimenzije: šir. 6,2cm, vis. 5,7cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak donjeg dijela tijela skifa s vertikalnim kanelurama i crnim premazom u gornjem dijelu.</p>

	<p>Kat. br.: 30</p> <p>Dimenzije: šir. 2,5cm, vis. 3,5cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: Kanoza</p> <p>Atribucija: KKG</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s prepoznatljivim jednostavnim motivima oslikanim bijelom bojom iznad vertikalnih kanelura te crvenom linijom koja ih dodiruje.</p>
	<p>Kat. br.: 31</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 3,5cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: Daunija</p> <p>Atribucija: RPR</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak skifa s dijelom metope koja je karakteristična za RPR podgrupu. Unutar metope se vide tragovi bijele boje te crvena linija iznad metope.</p>
	<p>Kat. br.: 32</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 3,1cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: Apulija ili Isa</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak gornjeg dijela tijela posude s otiskom ručke i vertikalnim kanelurama, ali bez karakteristika koje bi pomogle u određivanju provenijencije.</p>

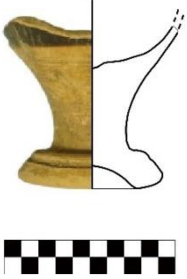
 	<p>Kat. br.: 33</p> <p>Dimenzije: šir. 4,2cm, vis. 3,3cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela keramike s vertikalnim kanelurama, ali bez premaza i dijelova koji bi pomogli u identifikaciji.</p>
 	<p>Kat. br.: 34</p> <p>Dimenzije: šir. 2cm, vis. 5cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i ostacima djelomično sačuvanog crnog premaza.</p>
 	<p>Kat. br.: 35</p> <p>Dimenzije: šir. 2,5cm, vis. 3,4cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij?</p> <p>Atribucija: KKG?</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak gornjeg dijela tijela skifa koji možda pripada KKG radi jednostavnih motiva slikanih bijelom bojom poviše kanelura.</p>

 	<p>Kat. br.: 36</p> <p>Dimenzije: šir. 4,5cm, vis. 4cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: Enohoja ili pelika</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak središnjeg dijela tijela posude u kojem se između dva reda vertikalnih kanelura vide valovite crte.</p>
 	<p>Kat. br.: 37</p> <p>Dimenzije: šir. 3,3cm, vis. 3cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama na vanjskoj stijenci. Prema debljini stijenke, moguće da je riječ o skifu, ali ne možemo govoriti sa sigurnošću.</p>
 	<p>Kat. br.: 38</p> <p>Dimenzije: šir. 2,6cm, vis. 2,9cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: Apulija ili Isa</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s otiskom ručke, vertikalnim kanelurama te ostacima crnog-smeđeg premaza.</p>

	<p>Kat. br.: 39</p> <p>Dimenzije: šir. 2cm, vis. 4,7cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Sveti Stjepan (2022.) (Sonda 3 – SJ 70)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i ostacima crnog premaza.</p>
	<p>Kat. br.: 40</p> <p>Dimenzije: šir. 4cm, vis. 3,2cm, deb. 1cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 462)</p> <p>Provenijencija: Isa</p> <p>Atribucija: Kasna isejska proizvodnja</p> <p>Kronologija: kraj 3. – 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak skifa s karakterističnom izduženom nogom isejske produkcije na kojem se vidi i karakteristični premaz na prijelazu u tijelo posude.</p>
	<p>Kat. br.: 41</p> <p>Dimenzije: šir. 1,8cm, vis. 2cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 462)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: ?</p> <p>Kronologija: ?</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela keramike tipa <i>Gnathia</i>, ali bez određenih karakteristika koje bi pomogle u identifikaciji.</p>

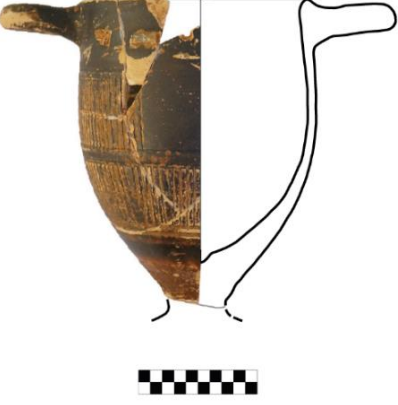

	<p>Kat. br.: 42</p> <p>Dimenzije: šir. 6,5cm, vis. 4,5cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2012.) (Komp. L – SJ 442)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij</p> <p>Atribucija: KKG</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak skifa na kojem se vidi kako se polu loptasto tijelo spušta u profiliranu stopu. Vide se ostatci crnog premaza na tijelu i stopi, s time da dio tijela poviše stope nije premazan.</p>
	<p>Kat. br.: 43</p> <p>Dimenzije: šir. 9cm, vis. 10cm, deb. 0,9cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2012.) (Komp. L – SJ 442)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: ?</p> <p>Kronologija: ?</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela keramike tipa <i>Gnathia</i>, ali bez određenih karakteristika koje bi pomogle u identifikaciji.</p>
	<p>Kat. br.: 44</p> <p>Dimenzije: šir. 4cm, vis. 6cm, deb. 0,9cm</p> <p>Tip: Enochoja</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2012.) (Komp. R-I – SJ 381)</p> <p>Provenijencija: Isa</p> <p>Atribucija: Kasna isejska produkcija</p> <p>Kronologija: 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Jednostavna ručka enohoje isejske produkcije u čiji vrh završava u obliku šiljka.</p>

	<p>Kat. br.: 45</p> <p>Dimenzije: šir. 6cm, vis. 3cm, deb. 0,2cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 462)</p> <p>Provenijencija: Isa ili Apulija?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak ručke i dijela tijela skifa s vertikalnim kanelurama koji dokazuju da je riječ o kasnoj fazi, ali bez dodatnih motiva.</p>
	<p>Kat. br.: 46</p> <p>Dimenzije: šir. 3,5cm, vis. 4cm, deb. 1cm</p> <p>Tip: Enohoja</p> <p>Lokallitet: Remetin vrt (2012.) (Komp. R-I – SJ 385)</p> <p>Provenijencija: Isa</p> <p>Atribucija: Kasna isejska proizvodnja</p> <p>Kronologija: kraj 3. – 1. pol 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak trakaste ručke enohoje koja završava u obliku šiljka.</p>
	<p>Kat. br.: 47</p> <p>Dimenzije: šir. 5cm, vis. 5,9cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2010.) (Komp. P – SJ 207)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij ili Isa</p> <p>Atribucija: KKG ili Isa</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak gornjeg dijela tijela skifa s vertikalnim kanelurama i ostacima crnog premaza , ali bez motiva.</p>

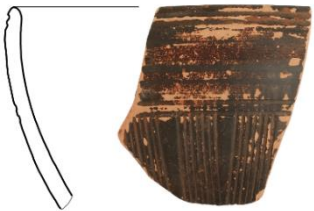
	<p>Kat. br.: 48</p> <p>Dimenzije: šir. 4cm, vis, 3cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2010.) (Komp. P – SJ 207)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak središnjeg dijela tijela skifa s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 49</p> <p>Dimenzije: šir. 3,7cm, vis. 4,4cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: Enohoja</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2010.) (Komp. L – SJ 232)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: ?</p> <p>Kronologija: ?</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela enohoje s crvenom linijom ali bez dodatnih karakteristika kojima bi odredili kronologiju i provenijenciju.</p>
	<p>Kat. br.: 50</p> <p>Dimenzije: šir. 5cm, vis. 4,5 cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 442)</p> <p>Provenijencija: Isa</p> <p>Atribucija: Kasna isejska produkcija</p> <p>Kronologija: 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak visoke noge skifa koja završava profiliranom stopom i ima kanelure po dijelu tijela koji je vidljiv.</p>

	<p>Kat. br.: 51</p> <p>Dimenzije: šir. 2,5cm, vis. 4,4cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Tanjur</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 443)</p> <p>Provenijencija: Apulija</p> <p>Atribucija: Kasna apulska proizvodnja</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak crno premazanog tanjura, odnosno dijela tijela s kanelurama i obodom koji ide prema vani.</p>
	<p>Kat. br.: 52</p> <p>Dimenzije: šir. 11cm, vis. 7cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Enohoja ili pelika</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L)</p> <p>Provenijencija: Apulija</p> <p>Atribucija: Kasna apulska proizvodnja</p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak bočnog dijela enohoje ili pelike koji pripada kasnoj fazi proizvodnje keramike tipa <i>Gnathia</i>. Vidi se otisak ručke i oko njega naslikani okvir te kanelure po donjem dijelu tijela.</p>
	<p>Kat. br.: 53</p> <p>Dimenzije: šir. 3,2 cm, vis. 4cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 446)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama, ali bez dodatnih motiva i karakteristika ne možemo odrediti provenijenciju ni atribuciju. Premaz je sačuvan na nekim dijelovima.</p>

	<p>Kat. br.: 54</p> <p>Dimenzije: šir. 2,9cm, vis. 2,9cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 458)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak donjeg dijela tijela skifa s kanelurama. Zbog nedostatka motiva ne može se odrediti provijencija. Premaz sačuvan na nekim dijelovima.</p>
	<p>Kat. br.: 55</p> <p>Dimenzije: šir. 2,3cm, vis. 2cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 446)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnima kanelurama te loše sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 56</p> <p>Dimenzije: šir. 5,4cm, vis. 2,7cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2013.) (Komp. L – SJ 432)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>

	<p>Kat.br.: 57</p> <p>Dimenzije: šir. 17cm, vis. 8cm, deb. 0,9cm</p> <p>Lokalitet: Remetin vrt (2011.) (Komp. D – SJ280)</p> <p>Tip: Krater?</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak središnjeg dijela tijela kratera s vertikalnim kanelurama u dva dijela i dobro očuvanim crnim premazom s unutarnje i vanjske strane stijenke.</p>
	<p>Kat.br.: 58</p> <p>Dimenzije: šir. 7,1cm, vis. 12cm, deb. 0,4cm</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ13)</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Provenijencija: Kanuzij</p> <p>Atribucija: RPR</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Veći dio tijela skifa s vertikalnim kanelurama u dva dijela, a gornji je prekinut malom metopom. Crni premaz je djelomično sačuvan. U gornjem dijelu se vide ostatci željezne žice koja je vjerojatno služila za popravak posude.</p>
	<p>Kat.br.: 59</p> <p>Dimenzije: šir. 4cm, vis. 7,5 cm, deb. 0,4cm</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ13)</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Provenijencija: Kanuzij</p> <p>Atribucija: RPR</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak središnjeg dijela tijela koji ima vertikalne kanelure u dva dijela te su prekinute metopom. Crni premaz je djelomično sačuvan.</p>

	<p>Kat. br.: 60</p> <p>Dimenzije: šir. 5,2cm, vis. 3,5cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 16)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij ili Isa</p> <p>Atribucija: KKG ili Isa</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama, bez dodatnih motiva te s lošije sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 61</p> <p>Dimenzije: šir. 3,4cm, vis. 4cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 16)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij ili Isa</p> <p>Atribucija: KKG ili Isa</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama, bez dodatnih motiva te s lošije sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 62</p> <p>Dimenzije: šir. 5,8cm, vis. 3,9cm., deb. 0,4cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 16)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama i djelomično sačuvanim crnim premazom.</p>

 	<p>Kat. br.: 63</p> <p>Dimenzije: šir. 5,7cm, vis. 5,8cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: Skif ili enojoja</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 16)</p> <p>Provenijencija: Kanoza</p> <p>Atribucija: KKG</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama u dva dijela, bez dodatnih motiva između. Vide se i ostatci crnog premaza.</p>
 	<p>Kat. br.: 64</p> <p>Dimenzije: šir. 3,2cm, vis. 2,3cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 16)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
 	<p>Kat. br.: 65</p> <p>Dimenzije: šir. 5cm, vis. 6,5cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Zdjelica</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij</p> <p>Atribucija: KKG</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak gornjeg dijela tijela zdjelice s vertikalnim kanelurama i djelomično sačuvanim crnim premazom, ali bez motiva.</p>

	<p>Kat. br.: 66</p> <p>Dimenzije: šir. 2,8cm, vis. 3,7cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 15)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnima kanelurama i loše sačuvanim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 67</p> <p>Dimenzije: šir. 3,5cm, vis. 2,5cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 8)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak donjeg dijela tijela skifa s djelomično sačuvanim crnim premazom i vertikalnim kanelurama.</p>
	<p>Kat. br.: 68</p> <p>Dimenzije: šir. 2,3cm, vis. 3,7cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i loše sačuvanim crnim premazom.</p>

	<p>Kat. br.: 69</p> <p>Dimenzije: šir. 1,3 cm, vis. 1,8cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 5b)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 70</p> <p>Dimenzije: šir. 2,8cm, vis. 3cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 19)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnim kanelurama i tragovima smeđeg premaza.</p>
	<p>Kat. br.: 71</p> <p>Dimenzije: šir. 2cm, vis. 2,4cm, deb 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 19)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>

	<p>Kat. br.: 72</p> <p>Dimenzije: šir. 3,5 cm, vis. 4,5cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 07)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude s vertikalnim kanelurama i djelomično sačuvanim crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 73</p> <p>Dimenzije: prom. 11,5cm, vis. 11cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif ili enojoja</p> <p>Lokalitet: Trafo (2017.) (Sonda 1 – SJ 07)</p> <p>Provenijencija: južna Italija</p> <p>Atribucija: KKG</p> <p>Kronologija: 3. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Veći dio poluloptastog dijela tijela skifa koji se pruža u konkavnu stopu. Po tijelu se vide vertikalne kanelure u dva reda te premaz koji se može vidjeti i na stopi.</p>
	<p>Kat. br.: 74</p> <p>Dimenzije: šir. 2,1cm, vis. 2cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Trafo (2018.) (Sonda 1 – SJ 29)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4. – poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela keramike tipa <i>Gnathia</i> s vidljivim kanelurama i loše sačuvanim premazom.</p>

	<p>Kat. br.: 75</p> <p>Dimenzije: šir. 3,6cm, vis. 2,5cm, deb.0,4cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.) (Sonda 11-SJ 35)</p> <p>Provenijencija:?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i crnim premazom te crvenom linijom poviše njih.</p>
	<p>Kat. br.: 76</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 3cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.) (Sonda 11-SJ 35)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 77</p> <p>Dimenzije: šir. 3,9cm, vis. 3,2cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: Enohoja ili pelika</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.) (Sonda 11-SJ 35)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela posude koji ima dva reda kanelura i crni premaz.</p>
	<p>Kat. br.: 78</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 2cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.) (Sonda 11-SJ 35)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>

	<p>Kat. br.: 79</p> <p>Dimenzije: šir. 1,8cm, vis. 1,5cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.) (Sonda 17)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i ostacima crnog premaza.</p>
	<p>Kat. br.: 80</p> <p>Dimenzije: šir. 2,5cm, vis. 2cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.) (Sonda 13 – SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i lose sačuvanim crnim premazom..</p>
	<p>Kat. br.: 81</p> <p>Dimenzije: šir. 2,5cm, vis. 2,2cm, deb. 0,7cm</p> <p>Tip: Enohoja ili pelika?</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 82</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 2,6cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2021.) (Sonda 17-SJ 10)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Gornji dio tijela skifa koji je loše sačuvan i ne mogu se prepoznati motivi.</p>

	<p>Kat. br.: 83</p> <p>Dimenzije: šir. 3,3cm, vis. 3cm, deb. 0,5cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2022.) (Sonda 7 – SJ 16)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela s vertikalnim kanelurama i crnim premazom.</p>
	<p>Kat. br.: 84</p> <p>Dimenzije: šir. 3,8cm, vis. 3,7cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2022.) (Sonda 7 – SJ 14)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: : kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak kasne faze keramike tipa <i>Gnathia</i> s uvučenim dijelom tijela na kojima ima vertikalnih kanelura i vidi se crni premaz.</p>
	<p>Kat. br.: 85</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 2,7cm, deb. 0,4cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Stari Grad (2022.) (Sonda 7 – SJ 14)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak kasne faze keramike tipa <i>Gnathia</i> s uvučenim dijelom tijela na kojima su vertikalne kanelure te crni premaz.</p>

	<p>Kat. br.: 86</p> <p>Dimenzije: šir. 2cm, vis. 2cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Srinjo kola (2022.) (Sonda 2 – SJ 28)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: ?</p> <p>Kronologija: ?</p> <p>Kratak opis: Ulomak gornjeg dijela tijela posude s crvenom linijom.</p>
	<p>Kat. br.: 87</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 3cm, deb. 0,3cm</p> <p>Tip: Skif</p> <p>Lokalitet: Srinjo kola (2022.) (Sonda 2 – SJ 28)</p> <p>Provenijencija: Kanuzij?</p> <p>Atribucija: KKG?</p> <p>Kronologija: 3.st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela skifa koji po jednostavnim motivima nakrivljenih linija vjerojatno pripada KKG.</p>
	<p>Kat. br.: 88</p> <p>Dimenzije: šir. 3cm, vis. 2cm, deb. 0,6cm</p> <p>Tip: ?</p> <p>Lokalitet: Gaga (2022.) (Sonda 1 – SJ 03)</p> <p>Provenijencija: ?</p> <p>Atribucija: Kasna <i>Gnathia</i></p> <p>Kronologija: kraj 4.- poč. 2. st. pr. Kr.</p> <p>Kratak opis: Ulomak tijela <i>Gnathia</i> keramike kojoj se možda može vidjeti metopa.</p>

8. POPIS LITERATURE

- BOLLEN, E. A., 2004. – E A. Bollen, Hellenistic Oinochoai, *Meditarch 17*, Sydney, 25-34.
- CAMBI, N., et al., 1981. – Nenad Cambi, Branko Kirigin, Emilijo Marin, Zaštitna arheološka istraživanja helenističke nekropole Isse (1976. i 1979. god.) - preliminarni izvještaj, *VAHD 75*, 63-83.
- CARTER, J. C., 1998. – Joseph C. Carter, The Chora of Metaponto, The Necropoleis, *vol I-II*, Austin.
- ČARGO, B., 2008. – Boris Čargo, Helenistički grobovi kod rasadnika palmi u Visu, *VAPD 101*, 87-142.
- D'AMICIS, A., 1996. – Amelia D'Amicis, Ceramica apula a figure rosse e sovraddipinta: rapporto di produzione e cronologia, *La ceramique apulienne. Bilan et perspectives*, Atena.
- DELL'AGLIO, A., 1996. – Antonietta Dell'Aglio, L'argila. Taranto, *Arte e artigianato in Magna Grecia*, Napoli, 51-79.
- DEVLAHOVIĆ, A., 2017. – Andrea Devlahović, *Stručni izvještaj o istraživanju gradskog bedema Farosa (južni trakt)*, Stari Grad.
- FORTI, L., 1965. – Linda Forti, *La ceramica di Gnathia*, Napoli.
- GIANNOTTA, M.T., 1996b – Maria T. Giannotta, La ceramica sovraddipinta policroma: l'area massapica, *Arte e artigianato in Magna Grecia*, Napoli, 453-468.
- GIANNOTTA, M.T., 1996c – Maria T. Giannotta, Il mondo dionisiaco sulla ceramica di Gnathia, in: *Il tralcio e la vite. La cultura della vite e del vino nell'arte, nella societa nei luoghi di lavoro. Museo Archeologico Provinciale F. Ribezzo, Ed. Martano, Lecce*, 59-73.
- GREEN, J. R., 1976. – John R. Green, *Gnathia Potter in Akademisches Kunstmuseum in Bonn*, Mainz.
- GREEN, J. R., 1982. – John R. Green, The Gnathia Pottery of Apulia, *Art of South Italy, vases from Magna Grecia*, Richmond, 252-276.
- GREEN, J. R., 1986a – John R. Green, Some Gnathia Pottery in the P. Getti Museum, *Greek Vases in the J. Paul Getti Museum 3*, Malibu, 115-138.
- GREEN, J. R., 1995. – John R. Green, From Tranto to Alexandria, *Trade, contact and the Movement of the Peoples in the Eastern Mediterranean, Studies in honour of J. Basil Hennessy*, Sidney, 271-274.
- GREEN, J. R., 2001. – John R. Green, Gnathia and Other Overpainted Wares of Italy and Sicily: a Survey, in: *Ceramiques hellenistiques et romaines III*, Paris, 57-103.

- KIRIGIN, B., MARIN, E., 1985. – Branko Kirigin, Emilijo Marin, Preliminarni izvještaj sa zaštitnih arheoloških iskopavanja helenističke nekropole Martvilo u Visu. Novi i neobjelodanjeni natpisi iz Visa, *VAHD* 78, Split, 45-72.
- KIRIGIN, B., MARIN, E., 1988. – Branko Kirigin, Emilijo Marin, Excavations at Issa. Island of Vis (YU), *Studi di Anticita*, Lecce, 129-147.
- KIRIGIN, B., 2004. – Branko Kirigin, Faros parska naseobina - Prilog proučavanju grčke civilizacije u Dalmaciji, *VAHD* 96, 9-301.
- LANZA, E., 2005. – Elisa Lanza, *Ceramica di Gnathia al Museo di Antichita di Torino*, Mantova.
- LANZA, E., 2006a – Elisa Lanza, La tecnica della decorazione sovraddipinta: analisi di alcuni vasi in stile di *Gnathia* del Museo di Antichita di Torino, *Antenor* 5, Padova, 113-125.
- LANZA, E., 2006b – Elisa Lanza, *Ceramica sovraddipinta cosiddetta „di Gnathia“ in Peucezia. Problemi di contestualizzazione*, Padova.
- LIPPOLIS, E., 1994. – Enzo Lippolis, La necropoli ellenistica: problemi di classificazione e cronologia dei materiali, in *Catalogo del Museo Nazionale Archeologico di Taranto III,1*, Taranto.
- LIPPOLIS, E., 1996b – Enzo Lippolis, Lo stile proto-apulo e apulo antico e medio, *Arte e artigianato in Magna Grecia*, Napoli, 377-394.
- MIŠE, M., 2005. – Maja Miše, Grčka i helenistička keramika iz Farosa u Arheološkome muzeju u Splitu (stari fond), *VAHD* 98, 25-48.
- MIŠE, M., 2015. – Maja Miše, *Gnathia and related Hellenistic ware on the east Adriatic coast*, Oxford.
- POPOVIĆ, S. et al., 2012. – Sara Popović, Andrea Devlahović, Ana Fundurulić, *Izvještaj o radovima u Remete vrtu 2012. godine*, Stari Grad.
- PREACCO ANCONA, M. C., 1996. – M. C. Preacco Ancona, La ceramica a vernice nera. La Calabria, *Arte e artigianato in Magna Grecia*, Napoli, 346-356.
- PURITANI, L., 2002. – Laura Puritani, Problemi di classificazione e di datazione della cosiddetta „ceramica di Gnathia“, *Archeologia Classica* 52, Rim, 379-403.
- RADIĆ, D., BORZIĆ, I., ETEROVIĆ, BORZIĆ, A., RADOVIČIĆ, D., 2017. – Dinko Radić, Igor Borzić, Anamarija Eterović Borzić, Davorka Radovičić, *Grad mrtvih nad poljem života, nekropola gradinskog naselja Kopila na otoku Korčuli*, Zadar.

- REDAVID, V., 2010. – Viriana Redavid, *La ceramica 'di Gnathia' nella 'necropoli occidentale' di Egnazia*, Fasano.
- ROTROFF, S., 1991. – Susan Rotroff, Attic West Slope vase painting, *Hesperia* 60,1, 14-46.
- SCHMIDT, M., 2002. – M. Schmidt, La ceramica, *Atti Taranto 21*, Napoli, 343-346.
- ŠEŠELJ, L., 2009. – Lucijana Šešelj, *Promunurium Diomedis: svetišna rtu Ploča i Jadranska Pomorska Trgovina u helenističkom razdoblju*, Zadar.
- UGARKOVIĆ, M., 2019. – Marina Ugarković, *Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija. Antička nekropola na Vlaškoj Njivi, na otoku Visu*, Zagreb-Split.
- UGARKOVIĆ, M., WALDNER, A., 2021. – Marina Ugarković, Alice Waldner, Tragom ločarije: kulturne interakcije helenističke Budve, *Zbornik radova s Međunarodnog multidisciplinarnog naučnog simpozijuma po pozivu održanog u Budvi 28–30. novembra 2018. Godine*, Budva, 155-177.
- UGARKOVIĆ, M. et al., 2022. – Marina Ugarković, Andrea Devlahović, Sara Popović, Martina Korić, *Stručni izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima 2022. godine u Starome Gradu*, Stari Grad.
- UGARKOVIĆ, M. et al., 2023. – Marina Ugarković, Marko Matković, Martina Korić, *Preliminarni stručni izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima, veljača – ožujak 2023. (ulice Vagonj, Srinjo kola, Hanibal Lucić)*, Stari Grad.
- VIKIĆ, B., DAMEVSKI, V., 1982. – Branka Vikić, Valerija Damevski, Apulske vaze *Gnathia* stila u Arheološkom muzeju u Zagrebu, *VAMZ 3.serija, sv. XV*, Zagreb, 97-148.
- VISKOVIĆ, E. et al., 2022. – Eduard Visković, Marina Ugarković, Martina Korić, *Izveštaj o arheološkom istraživanju na parceli „Gaga“*, Hvar.
- WEBSTER, T. B. L., 1968. – Thomas B. L. Webster, Towards a Classification of Apulian *Gnathia*, *The Bulletin of the Institute of Classical Studies, No. 15*, Oxford, 1-33.

9. POPIS FOTOGRAFIJA

Slika 1: Egnazio (preuzeto iz: <https://anticopedie.fr/mondes/mondes-gb/gnathia-doc.html>)

Slika 2: Apulija (preuzeto iz: <https://en.wikipedia.org/wiki/Apulia>)

Slika 3: Primjer Enohoje (preuzeto iz: M. MIŠE, 2013., 106.)

Slika 4: Primjer Pelike (preuzeto iz: M. MIŠE, 2013., 118.)

Slika 5: Primjer Skifa (preuzeto iz: M. MIŠE, 2013., 117.)

Slika 6: Slikar Ruže (preuzeto iz: J. GREEN, 1976.)

Slika 7: Lekit Slikara posude iz Leccea 1075 (preuzeto iz: https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1873-0820-323)

Slika 8: Primjer s kanelurama (preuzeto iz: <https://www.ancient-art.co.uk/greek/gnathia-black-ware-jug-with-herakles-knot/>)

Slika 9: Razvoj enohoja (preuzeto iz: M. MIŠE, 2015., 156.)

Slika 10: Razvoj skifa (preuzeto iz: M. MIŠE, 2015., 158.)

Slika 11: Razvoj pelika (preuzeto iz: M. MIŠE, 2015., 157.)

Slika 12: Pogled na Faros i starogradsko polje (preuzeto iz: <https://starogradsko-polje.com/faros-i-faroska-hora/faros-i-faroska-hora/>)

Slika 13: Starogradsko polje (preuzeto iz: <https://www.yachtscroatia.hr/starogradsko-polje/>)

Slika 14: Pelika iz Farosa (preuzeto iz: M. MIŠE, 2005., 41.)

Slika 15: Graf 1

Slika 16: Kat.br. 44

Slika 17: Kat.br. 46

Slika 18: Kat.br. 1

Slika 19: Kat.br. 3

Slika 20: Graf 2

Slika 21: Kat.br. 42

Slika 22: Kat.br. 50

Slika 23: Kat.br 79
Slika 24: Kat.br. 47
Slika 25: Kat.br.12
Slika 26: Kat.br 30
Slika 27: Kat.br. 31
Slika 28: Graf 3
Slika 29: Kat.br. 77
Slika 30: Kat.br. 36
Slika 31: Kat.br. 6
Slika 32: Kat.br. 51
Slika 33: Kat.br.57
Slika 34: Kat.br. 65

Tipologija i provenijencija Gnathia keramike iz Fara

(Sažetak)

Gnathia je vrsta helenističke slikane keramike prepoznatljiva po crnom premazu i polikromnom ukrasu izvedenom u crvenoj, bijeloj ili žutoj boji. Proizvodnja započinje u Tarantu u drugoj polovici 4. st. pr. Kr., odakle se širi i na ostale dijelove Italije sve do početka 2. st. pr. Kr., kada je zamjenjuju nove vrste. Distribucija ove keramike na istočnu obalu Jadrana, potakla je i isejske majstore na lokalnu proizvodnju. U Starome Gradu na otoku Hvaru vršena su arheološka istraživanja na nekoliko lokacija od 2009. do 2022. godine. Prilikom istih, sakupljeno je 88 ulomaka *Gnathia* keramike koji su obrađeni u ovom diplomskom radu. Na temelju morfoloških i dekoracijskih karakteristika određena je provenijencija, atribucija te kronologija za većinu njih. Postoje i primjeri koji se radi fragmentiranosti nisu mogli detaljnije obraditi, ali svojom brojnošću i postojanjem dokazuju da je ova vrsta keramike aktivno korištena od strane stanovnika Fara u razdoblju od 4. do 2. st. pr. Kr.

Ključne riječi: *Gnathia*, južna Italija, Tarant, Isa, Far, morfologija, dekoracija, provenijencija, atribucija, kronologija

Tipology and provenance of Gnathia ceramics from Pharos

(Summary)

Gnathia ware is a painted Hellenistic ceramic type recognizable by its black coating and polychrome decoration in red, white or yellow. Production began in Taranto in the second half of the 4th century BC, from where it spread to other parts of Italy until the beginning of the 2nd century BC, when it is replaced by new types. The distribution of this pottery on the eastern Adriatic coast encouraged Issean painters to produce locally. In the Stari Grad on the island of Hvar, archaeological research was carried out at several locations from 2009 to 2022. During the same, 88 fragments of Gnathia ceramics were collected and processed in this paper. On the basis of morphological and decorative characteristics, provenance, attribution and chronology were determined for most of them. There are also examples that could not be processed in detail due to their fragmentation, but their number and existence prove that this type of pottery was actively used by the people of Pharos in the period from the 4th to the 2nd century BC.

Keywords: Gnathia, southern Italy, Taranto, Issa, Pharos, morphology, decoration, provenance, attribution, chronology